

ARCHIEF

VOOR DE

13.983

GESCHIEDENIS

p

VAN HET

Aartsbisdom Utrecht

BIJDRAGEN

VERZAMELD EN UITGEGEVEN OP LAST EN ONDER TOEZICHT
VAN Z. D. H. DEN AARTSBISSCHOP.

„Gratius ex ipso fonte bibuntur aquae.”
Ovid. ex Pont. III. 5, 18.

TWEE EN VIJFTIGSTE DEEL.

UTRECHT,
WED. J. R. VAN ROSSUM
1926.

BIBLIOTHEEK VAN HET
BUUSBROEC-GENOOTSCHAP
ANTWERPEN

T 73
10
RG

moderacionemque custodiat, in eius vita decorum illud excellit et quasi in quodam speculo relucet«. Igitur non est prohibitum singula opera ordinate adimplere, nec est mirum, quod simul eisdem temporibus laborant, qui simul in una domo habitant, simul surgunt, et simul vadunt dormitum. Hoc enim faciunt alii homines mechanici, qui in una domo habitant, simul surgunt, simul laborant. Ymmo in aliquibus civitatibus aliqui mechanici omnes unius officii ad pulsum campanae incipiunt laborare et ad pulsum cessant a labore, nec propter hoc dicendi sunt religiosi, sic eiam nec isti. Religiosos enim, id est, de statu religiosorum, solum facit professio regularis et promissio obediencie. Religio enim, id est, status religionis, non dicitur quilibet modus vivendi ordinatus, sed religio est modus et ordo vivendi sub certa regule professione et alicuius regimine superioris. Sic enim describitur a magistro Henrico de Gandavo, quolibeto III, questione XVI. Unde illa tria requiruntur ad factionem religionis, ut patet iuristas communiter Extravag. »De regularibus et transeuntibus ad religionem« per totum, et per Thomam quolibeto III, questione XVII, et super quartum »Sentenciarum«, distinctio XVII, et in multis aliis locis.

GOZEWIJN COMHAIR, KARTHUIZER EN BISSCHOP VAN IJSLAND († 1447).

EEN BIJDRAGE TOT ZIJN BIOGRAPHIE

Toen ik eenigen tijd geleden het Necrologium van het Karthuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht raadpleegde, viel mijn oog onder 20 Juli (St. Margriet) op deze woorden: »O. reverendus in Christo pater et d. d. Goswinus, Scalatensis ecclesie eps., primo prof. do. sancti Johannis Baptiste in Zelem prope Diest, ultimo do. Carthusie«¹⁾. Al aanstonds was het mij duidelijk, dat hier een welkome aanwijzing schuilde voor een nadere bestudeering van het leven van bisschop Gozewijn Comhair.

Immers, zoowel W. Moll, die destijds in de Koninkl. Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde²⁾, een uitvoerige verhandeling heeft geleverd over dezen »Nederlander aan het hoofd der kerk van IJsland«, alsook na hem O. A. Spitzen in het *Archief voor de Gesch. van het Aartsbisdom Utrecht* (II 183 en IV 149-170) en laatstelijk Huurdeman in het *Nieuw Ned. Biogr. Woordenb.* (II 310) hebben

¹⁾ *Bijdr. en Meded. v. h. Hist. Gen.*, dl. XI (Utrecht 1886), p. 290.

²⁾ *Versl. en Meded.* II, VI (1876) p. 48-110. Moll heeft deze studie, eenigszins herzien en aangevuld, nogmaals gepubliceerd in: Moll en de Hoop Scheffer, *Studiën en Bijdragen op 't Gebied der historische Theologie*, IV (A'dam 1880), p. 145-206, terwijl zij in verkorten vorm ook is opgenomen in het *Nordisk Manedskrift for folkelig og kristelig oplysning* (Maart 1877).

ons nog aangaande menige belangrijke levensbijzonderheid van dezen merkwaardigen kerkvorst in het onzekere moeten laten.

Vooral over zijn jeugd en zijn Karthuizerleven zijn hun mededeelingen uiterst schaarsch. En nu bleek uit het bovenaangehaalde, dat Gozewijn niet alleen deel heeft uitgemaakt van de communitieit te Zeelhem, maar dat hij ook vroeg of laat een zoogenaamde tweede professie had gedaan in de Grande Chartreuse bij Grenoble, welke kortweg domus Carthusiae pleegt te heeten. Nadat mijne belangstelling eenmaal was gaande gemaakt, heb ik getracht te achterhalen, wat dienstig kan zijn ter voltooiing van Gozewijn's levensbeeld.

De Comhair's¹⁾ stamden uit Zaltbommel. Reeds in oorkonden van de jaren 1330-1334 wordt uit den Bommelerwaard een Willem Comhair vermeld als »gesworen lantmeter 'sgraven van Gelre«²⁾. In het Necrologium van den St. Maarten te Zaltbommel staan meerdere leden van dit geslacht opgeteekend³⁾.

¹⁾ Varianten: Comhaer, Cumhar, Kumhar, Comhaers, Comhars, Conchaer, (Petrus Impens, *Chronicon Bethleemiticum*, lib. III, art. 2), Dohair (Raissius, *Orgnes Cart. Belgi*, Duaci 1632, p. 52 en Tromby, *Storia Critico-cronologia diplomatica del patriarca St. Brunone e del suo ordine Cartusiano*, Napoli 1777. VIII 193), Khembare (van Doorninck en Nanninga Uitterdijk, *Bijdr. tot de Gesch. v. Overijssel* II 78), tumHaer (id. p. 79), Kombart (Moll, *St en Bijdr.* IV 147 noot), Corshaer, Limmhaer, (*Kronijk v. Arent toe Bocop*, uitgeg. d. h. Hist. Gen. Utrecht 1860, resp. blz. 395, 397), Cumheer, Komshaer (*Cat. der Archieven v. h. Groote en Voorster Gasthuis te Deventer*, 1879, resp. no. 31 en no. 800b).

²⁾ J. de Fremery, *Cartularium der Abdi Mariënwecrd* ('s Hage 1890) blz. 230, 252.

³⁾ De Heer H. Beckering Vinckers te Zaltbommel, die genoemd memorieboek, dat loopt van 1304 tot 1569, voor een uit-

Wanneer het mij geoorloofd zou zijn ondanks de ongenoegzaamheid der beschikbare gegevens een stamboom te schetsen, dan zou deze proeve er als volgt uitzien: Voornoemde Willem Comhair, die ook in het necrologium voorkomt en gehuwd is geweest met Aleydis, was de overgrootvader van den lateren bisschop van IJsland. Goeswinus Cumhaer, van wien het memorieboek spreekt en dien men ook genoemd vindt in *Schatting van den Lande van Gelre 1369* door P. N. van Doorninck (blz. 235, no. 46), was de grootvader. Dezelfde bron vermeldt onder no. 40 »Gerit die goltsmit«¹⁾, die niemand anders zal zijn als Gerrit Gozewijnsz. Comhair, de vader van den lateren bisschop.

Dat de familie in Zaltbommel aanzien heeft genoten, blijkt ook uit de naar haar genoemde »Kommerstraat«, die tegenwoordig zelfs verbasterd wordt tot Komkommerstraat!²⁾ In het laatst der 14de eeuw

gave gereed maakt, had de groote welwillendheid mij naast andere interessante inlichtingen de volgende uittreksels uit dat Necrologium te verstrekken:

f° 55 v°. a 29 Apr. XVe e. Obiit Gijsbertus Cumhaer pro cuius memoria et pro ipsa Aleydis uxor eius solvit flores ann. quatuor semel tamen.

f° 40 v°. b. 29 Mrt. XIVe e. Obiit Goswinus Cumhaer et Aleydis eius uxor qui legavit X gr. cens. et area sua Op-tendam, in qua stat mola Henrici Raet.

f° 127 r°. a. XIVe e. Obiit Nycholaus Cumhaer qui legavit V sol. recipiendos ex area sita inter Nycholaum predic-tum et dominum Arnoldum Coc, militem.

f° 22 r°. b. 15 Febr. XIVe e. Obiit Aleydis, uxor Wil-helmi Cumhaers, que legavit X sol. recipiendos in die Beati Martini Hyemalis ex dimidio jugere terre, sito in loco Vrieskenshove, quem colit Ghoswinus Cumhaer.

¹⁾ En onder no. 38: Johan Coembaer.

²⁾ Ook deze mededeeling dank ik aan den heer H. Beckering Vinckers.

schijnen leden van dit geslacht zich gevestigd te hebben in Deventer. Onder hen meergenoemde Gerrit, die nog was »geboren van Bomel«¹⁾. Daar hij reeds in 1380 burger was van Deventer en in deze stad familieleden van zijn vaders kant had wonen, is het wel waarschijnlijk, dat hij hier in genoemd jaar al langeren tijd woonachtig was. Zij werden in de IJsselstad gerekend tot de aanzienlijkste families. Gerrit Comhair was goudsmid, een man van fortuin met edele gaven van hoofd en hart²⁾. Men roemde zijn kunstvaardigheid in het vak en hij werd geacht als »een alten gueden man ende een vrent alre gueder menschen«.

In de jaren 1393-1397 diende Gerrit Comhair bisschop Frederik van Blankenheim als rentmeester van Salland, terwijl wij voorts vernemen dat hij te voren een korten tijd »plach die praestije te verwaren«³⁾. Zooals vele vooraanstaande stadgenooten van zijn tijd was hij lid van het Deventersche lakenkopersgilde. In 1387 wordt hij als zoodanig vermeld onder den naam Gerardus Comhaer de Bommel evenals zijn bloedverwant »Gosvinus, filius Conradi Comhaer de Bommel«⁴⁾.

Zij waren een wijd-verspreide familie van edel-smeden en muntmeesters. Gerrit Comhair werd later koninklijk muntmeester in Lund, welk ambt hij

1) Hs. D., blz. 264 e. v.

2) Hij was lid van het gilde der goudsmiden. (Moll, *St. en Bijdr.* blz. 147). Ook bezat hij een oliemolen. (*Arch. v. d. Gesch. v. h. Aartsbis. Utr.* XXX, blz. 87).

3) *Van de dochden der vuriger ende stichtiger susteren van Diepenveen.* (»Handschrift D.«), uitgeg. en toegelicht door D. A. Brinkerink (Gron. 1904), p. 265.

4) *Bijdr. tot de Gesch. van Overijssel*, I, blz. 304. Het lidmaatschap van dit gilde schijnt een onderscheiding te zijn geweest.

tot aan zijn dood in 1415 met eere heeft bekleed. Doch ook in Lübeck waren Comhair's gevestigd. Mester Gerd Kumhar en Goswinus Kumhar worden er vermeld in het jaar 1406¹⁾. Laatstgenoemde andermaal in een inscriptie van het Niederstadtbuch van 1407, die een schuldbekentenis bevat ten zijnen laste, en ten behoeve van Albrecht, koning van Zweden²⁾. Een oorkonde van 27 Mei 1416³⁾ noemt Radulphus Comhaer, koopman te Lübeck. Op 28 Oct. 1420 vermeldt het Niederstadtbuch, dat de gebroeders Rolavus en Goswinus Cumhar erkennen een bepaalde som gelds schuldig te zijn aan een Utrechtsch burger, die zij op de markt te Antwerpen zullen uitbetalen of doen uitbetalen⁴⁾. Elders uit dezelfde bron blijkt dat de Lübecksche bankier Rudolf Cumhar, »monetarius et campsor«, in de eerste helft van 1421 in staat van

1) De *Codex Diplomaticus Lubecensis* re Abth., V (Lübeck 1877) p. 131 bevat een oorkonde, waarbij de pauselijke legaat Ludovicus de Ballionibus kwijting geeft van een door den bisschop Peter van Roeskilde aan de Roomsche Curie betaalde geldsom. De uitgever van den Codex vermeldt er in een noot bij, dat een aantekening in het *Niederstadtbuch* d.d. 16 Maart 1406 aldus luidt: »Mester Gerd Kumhar coram libro recognovit, se ad sufficienciam sublevasse a dominis Henrico Westhoff et Alberto van der Brugge, consulibus, et Wenero Hop, cive, Lubecensibus, ex parte Domini Petri episcopi Roskildensis IIIIC et XXII coronatus Francie et IIIIC Marc. lub., unde Bertoldus van der Oest, Tidekinus Steen et Goswinus Kumhar coram libro fideiusserunt, quod dictus mester Gherd a predicto domino episcopo super promissis pecuniis omnibus sufficientibus quitanciam debeat reordinare«. Mester Gerd Kumhar is blijkbaar bankier. Is hij dezelfde als de voornoemde Gerrit Gozewijnsz. uit Bommel?

2) *Cod. Dipl. Lub.*, t. a. p., blz. 164.

3) *Cod. Dipl. Lub.*, t. a. p., blz. 633.

4) *Cod. Dipl. Lub.*, re Abth., VI (Lübeck 1881), p. 322. (CCXCII).

insolventie is geraakt¹⁾. Een zekere Diederik Komhart van Deventer, dien wij ook elders vermeld vonden²⁾, bezat in de jaren 1431 en '36 een huis te Kopenhagen³⁾.

Maar ook in het Zuiden van Europa schijnen leden dezer ondernemende muntmeestersfamilie zich te hebben neergezet, en wel te Chambéry. In de jaren 1416–1432, juist in den tijd, dat Gozewijn Comhair deel uitmaakte van het convent der naburige Grande Chartreuse, daar de belangrijkste bestuursposten bekleedde en als zoodanig wel in aanraking kwam met hertog Amadeus VIII van Savoye, juist in dien tijd genoten de gebroeders Goswinus en Alardus de Bommel te Chambéry een groot aanzien als »orfèvres ducals«⁴⁾.

»Orfèvre« heette niet alleen de eigenlijke goudsmid, maar daaronder werd ook zowel de juwelier als de muntmeester verstaan. De goudsmid was in de middel-eeuwen: »graveur, nielleur, émailleur, monnayeur. Ce fut l'artiste par excellence et pour ainsi dire l'homme universel«. Het was dan ook een echt familievak, dat van vader op zoon overging⁵⁾.

¹⁾ *Cod. Dipl. Lub.*, t. a. p., blz. 336 (CCCVI) en 399 (CCCXXII). T. a. p., blz. 505 wordt Rudolf nogmaals genoemd als Lübeckse bankier.

²⁾ Althans in een oorkonde van 19 Febr. 1446 treft bisschop Gozewijn beschikkingen ten bate van zijn bloedverwant Ywanus Komhair »qui dictus Ywanus Theodoricum pie memorie fratrem suum in nostro servicio ac cum eodem suo fratre omnia ejus fere bona lamentabiliter amisit«.

³⁾ W. Moll in *Stud. en Bijdr. op 't Gebied der Hist. Theologie*, IV (A'dam 1880), blz. 147, noot.

⁴⁾ A. Dufour et Fr. Rabut, *Les orfèvres et les produits de l'orfèvrerie en Savoie* in: *Mémoires et Documents publ. par la Société Savoisienne d'Hist. et d'Archéol.*, T. XXIV (Chambéry 1886), blz. 331–547.

⁵⁾ Dufour et Rabut, t. a. p., blz. 337.

Wij mogen wel aannemen, dat de invloed van den Karthuizer deze beide edelsmeden naar Savoye gebracht heeft¹⁾. Gozewijn de Bommel kwam van Parijs, waar hij in 1415 nog verbleef. Hij kwam — zooals wij later zullen zien — te Chambéry één jaar nadat zijn naamgenoot monnik was geworden in de Grande Chartreuse, na eervol van het prioraat in Zeelhem te zijn ontheven. Veel edelsmeedwerk heeft hij aan het luisterrijk hof mogen leveren, zowel voor religieuze als voor profane doeleinden. Hij stierf in 1429 als »maître général des monnaies de Savoie«, nalatende een weduwe, Johanna genaamd.

Zijn broeder Alardus vestigde zich waarschijnlijk in 1419 te Chambéry. Niet alleen was hij »orfèvre ducal«, maar ook oefende hij het bedrijf uit van geldwisseelaar. In 1428 benoemde de hertog hem tot »maître de l'atelier monétaire de Chambéry, et autorisé à frapper non seulement les monnaies ducales, mais aussi les monnaies impériales«. 1432 is het laatste jaar waarin wij iets van hem vernemen.

Gerrit Comhair was als ambtman van Salland, het belangrijkste kwartier van het Oversticht, een invloedrijke persoonlijkheid. Hij bezat en bewoonde te Deventer een huis, genaamd »des Rentmeestershof in de Nijestrade«²⁾. Tweemaal is hij gehuwd geweest. Zijne

¹⁾ Men was in Savoye eenige kleine goud- en zilvermijnen gaan exploiteeren, zoodat een daarmede verbonden nijverheid levensvatbaar was geworden. De hertog van Savoye beijverde zich dan ook zeer om derzelver ontwikkeling te bevorderen, o. a. door het uit Duitschland ontbieden van bekwame affineurs en goudsmeden, (»affectantes nimirum ditionem nostram talibus populari artificibus« luidt het in een zijner brieven). Dufour et Rabut, t. a. p., blz. 333 en 389.

²⁾ *Arch. v. d. Gesch. v. h. Aartsbisd. Utr.* dl. 33, blz. 387.

eerste echtgenoot, Bertha, schonk hem een zoon, wiens geboorte zeer waarschijnlijk in de zeventiger jaren der 14de eeuw plaats vond¹⁾. Of zij toen nog in Bommel woonden, ofwel zich reeds metterwoon te Deventer hadden gevestigd, is onzeker. Le Vasseur verzekert, dat dit laatste het geval was. Gozewijn schijnt het eenige kind uit dit huwelijk te zijn geweest, althans in een oorkonde van 1410 (bijlage I) verklaart de vader: »se in presentiarum nullum alium habere heredem proximiorum quam prefatum dominum Goswinum et conventum domus de Zeelhem«. Ook uit 1415, enkele dagen vóór zijn dood, vinden wij een dergelijke verklaring uit zijn mond.

Het gezin leefde juist in den tijd, dat Deventer en omgeving het brandpunt was der moderne devotie en het verwondert ons niet hen aan te treffen onder de bewonderaars van dezen heilzamen heropbloei van het godsdienstig leven. In het bijzonder mocht Gerrit Comhair zich verheugen in vriendschappelijke betrekkingen met Joannes Brinckerinck, die dan ook meermalen door den edelsmid krachtig werd gesteund in zijne ondernemingen. De jonge Comhair groeide dus op in een omgeving, die wel in staat was om de

¹⁾ Het geboortjaar van Gozewijn is slechts bij benadering aan te geven. Moll veronderstelde, dat dit omtrent 1375 moet zijn geweest. De Heer Spitzen betoogde (*Arch. v. d. Gesch. v. h. Aartsbisdom Utr.*, IV, blz. 152), dat de toekomstige bisschop van Scalholt wel op zijn laatst in 1374 het levenslicht zal hebben gezien, doch zijn argumenten blijken niet houdbaar te zijn. Op andere gronden zou ik het geboortjaar wel vóór 1380 willen stellen. Omstreeks 1400 is hij Karthuizer geworden, reeds in 1407 prior en 1447 (20 Juli) is zijn sterfjaar, het einde van een »vita longaevas«, gelijk Le Vasseur (*Ephemerides Ordinis Carthus.* II, Monstrolii 1890, blz. 508) vermeldt. Ook Petreïus in zijn *Bibliotheca Carthusiana* (Col. 1609) teekende op, dat hij overleed »in bona senectute«.

roeping voor het kloosterleven in zijn hart te doen ontkiemen. Om Gozewijn degelijk onderricht en een goede vorming te verzekeren, behoefden zijne ouders hem niet naar den vreemde te zenden. En ofschoon niets gemeld wordt over deze jaren zijner jeugd, is het zeer waarschijnlijk, dat »Goesen« ter scholing bij de fraterheeren in zijn woonplaats. Van de broeders van het Heer-Florenshuis onder Florens Radewijn zelven schijnt hij een uitstekende vorming te hebben genoten.

In het jaar 1398 heerschte de zwarte dood in Deventer, zoodat, zegt een kroniek, »hier des dages ondertijden meer dan vijftich dooden waeren«¹⁾. Hoe het de Comhair's in deze bange dagen verging, weten wij niet. Zeker vermogen algemeene rampen de levenshouding van menigeen te beïnvloeden.

Als zoo menige leerling der broeders van het gemeene leven²⁾ zal de jonge Gozewijn, op rijperen leeftijd gekomen, zich op raad zijner meesters en van hun aanbevelingsbrieven voorzien, naar het naburige Windesheim hebben begeven om opneming te vragen bij de reguliere kanunniken, wier jeugdige Congregatie zoo sterk in bloei toenam. 't Was in het jaar 1398 of iets later³⁾, dat Gozewijn Comhair in gezelschap van zijn stadgenoot Koenraad Mom zich hier aanmelde. De uitnemende Johannes Vos van Heusden,

¹⁾ Hier beginnen sommige stichtige punten van onsen oelden zusteren, naar het te Arnhem berustende handschrift uitgegeven door D. de Man. ('s Hage 1919), blz. 7.

²⁾ Dr. J. G. R. Acquoy, *Het Klooster te Windesheim en zijn Invloed*. (Utrecht 1875), Dl. I blz. 110. Busch, *Chronicon Windesemiense*, blz. 83, 108, 368.

³⁾ Spitzen in het *Arch. v. d. Gesch. v. h. Aartsbisdom Utr.* IV, blz. 154.

die toen als prior het klooster bestuurde, zal hem te woord hebben gestaan.

Een beraadslaging der koorheeren viel echter niet ten gunste van het verzoek uit. Men dacht aan de bepaling der constitutie, dat niemand wegens voor naamheid van zijn geslacht of veelheid van schatten of om eenige andere wereldsche reden mocht worden toegelaten ¹⁾ en wilde zelfs den schijn vermijden. Misschien was er ook eenige vrees voor mogelijke moeilijkheden met de invloedrijke familieleden der postulanten en dacht men aan de ernstige onaangenaamheden kort te voren van de bloedverwanten van Arnold van Winbergen ondervonden ²⁾. In ieder geval het resultaat was, dat de jongelieden werden afgewezen, met den goeden raad om hun poging te herhalen bij de regulieren van het klooster Eemstein ³⁾, dat behoorde tot het Windesheimsche kapittel.

Toen de teleurgestelde Gozewijn de reden vernam, waarom men hem hier niet wilde aannemen, slaakte hij de klacht »dat moet Gode ontbermen, dat wi daeromme ghene stede crigen en connen omdat wi rike sint«. Willem Vornken, de latere prior superior van Windesheim, was getuige van deze gesprekken en heeft ze opgeteekend ⁴⁾, als een voorbeeld hoe omzichtig men alle opspraak trachtte te voorkomen. En de berichtgever eindigt zijn verhaal met de mede-

¹⁾ Vgl. hiervoor: Acquoy, I, bl. 148.

²⁾ Acquoy, t. a. p., blz. 116, 117.

³⁾ Vóór den St. Elisabeths-vloed gelegen tusschen Dordrecht en Geertruidenberg.

⁴⁾ Wilhelmus Vornken, *Epistola de prima institutione monasterii in Windesheim*, als bijlage I opgenomen in Deel II van Acquoy's werk.

deeling, dat de beide vrienden hun raad opvolgden en de reis naar Eemstein ondernamen.

Hoe Gozewijn Comhair daar is wedervaren en of hij er wel geweest is, weten wij niet. Kortens later is hij monnik in het Karthuizerklooster te Zeelhem bij Diest. In welk jaar trad hij hier in? Le Vasseur moet het juiste tijdstip wel zou nauwkeurig mogelijk benaderd hebben, waar hij meedeelt dat het omstreeks 1400 was. In 1401 bevond hij zich daar reeds, want in dat jaar trad zijn vader op als »hulder des priors ende der carthuser tot Dyest« ¹⁾.

Hebben de regulieren van Eemstein hem den weg gewezen naar de chartreuse? Is hij misschien vandaar om raad gaan vragen bij de karthuizers van het naburige klooster »Het Hollandsche Huis« buiten Geertruidenberg, dat bestuurd werd door Hendrik van Coesfeld, niet lang geleden nog prior te Diest?

Vast staat, dat Gozewijn Comhaer alsdan de eerste niet is geweest van de vele jongelieden, die zich door den invloed der devoten als novice bij de Karthuizers aanmeldden ²⁾.

Gerrit Comhair was in de negentiger jaren der 14de eeuw ambtman van Salland. Het is bekend, dat de landsheer dergelijke posten bij voorkeur aan een vermogend man toeweest, en dat het niet ongewoon was deze ambtenaren aan den bisschop gelden te zien

¹⁾ Van Doorninck, *Bijdr. tot de Gesch. van Overijssel*, II, blz. 78 en 79.

²⁾ Zie o. a.: Busch, *Chronicon Windesemiense*, bladz. 208 e. v.; Acquoy, *Het Klooster te Windesheim en zijn invloed* (Utrecht 1875) blz. 23, 206, 274; M. Schoengen, *Die Schule von Zwolle* (Freiburg i. d. Schw. 1898), blz. 6, 81, 91. W. Moll, *Kerk-*

gesch. v. Ned. vóór de Herv., (Utrecht 1869), II II blz. 120 e. v.

Reeds Acquoy (t. a. p., blz. 23, noot) sprak het vermoeden uit, dat de groote zedelijke hervorming der veertiende en vijftiende eeuw oorspronkelijk van de Karthuizers is uitgegaan. Bijzonder belangrijk en gewenscht zou dan ook zijn een uitvoerig onderzoek naar den invloed der Nederlandsche Karthuizers — in het bijzonder die van het klooster Monnikhuizen — op het ontstaan en de eerste ontwikkeling der »moderne devotie«. Dit is een zeer mooie stof voor een academisch proefschrift! Belangwekkende persoonlijkheden zouden daarin behandeld dienen te worden, zooals de bewoners van Monnikhuizen: Hendrik Aeger van Kalkar, Albertus Kivet, Albertus Buer, Joannes van Delden, Hendrik van Veethusen, Diederik van Brederode, Henricus de Hassia, Hendrik Becbeeck, Hendrik van Coesfeld, Alphardus de Hollandia, Bernardus N., Herman van Apeldoorn, allen uit het einde der 14de en het begin der 15de eeuw.

Aan deze opmerking moge ik nog één nota toevoegen, die overigens wellicht ook verband houdt met het leven van Gozewijn Comhair. Algemeen wordt aangenomen, dat in 1374 Geert Groote's bekeering bewerkt is door den eerbiedwaardigen karthuiser Hendrik Aeger van Kalkar. Was deze echter toen nog prior van Monnikhuizen? Het is niet waarschijnlijk. In 1368 kwam hij aan het hoofd te staan van dit convent, dat hij — gelijk hij zelf heeft opgeteekend — gedurende vijf jaren heeft bestuurd. (Henrici Kalkariensis epistola ad P. Joannem Dotzium, geciteerd door Th. Petreïus, *Bibl. Carl.*, p. 132). Toen in 1373 vanuit Keulen een begin werd gemaakt met de stichting van een nederzetting der orde in Roermond, is H. van Kalkar daar als „rector" heengezonden. Hij bleef daar ongeveer 5 jaren (1373—1377) — wederom volgens zijn eigen opgave — en werd toen onmiddellijk belast met het prioraat van de chartreuse te Keulen, welk ambt hij 7 jaren heeft bekleed. Gedurende 20 jaren (1376—1396) oefende hij tevens het ambt uit van visitator der Rijnprovincie, waaronder de kloosters in de Noordelijke Nederlanden en ook o. a. het klooster te Zeelhem bij Diest ressorteerden. (Zie over H. van Kalkar o. a. ook: le Vasseur, IV, 540—542). Zijn opvolger als prior van Monnikhuizen is geweest Hendrik Kenemadius van Coesfeld, »vir utique magnae pietatis, in Scripturis divinis eruditissimus, et in tractandis negotiis sapientissimus«. Deze was, zegt verder de annalist der Karthuiserorde (le Couteulx VII, blz. 279—289) professor van Monnikhuizen, »ubi primum, licet juvenis, in Priorem electus, Henrico Calcariensi successit 1373«. In het volgende jaar,

leenen, die de vorst noodig had voor zijn krijgsbedrijf en andere ondernemingen¹⁾. Ook Comhair is opgetreden als geldschietter van zijn landsheer.

Zooals dat in de Middeleeuwen vaak placht voor te komen, oefende hij naast het beroep van goudsmid tevens het bankiersbedrijf uit. Den 9^{den} Mei 1395 sloot bisschop Frederik onder goedkeuring der steden Deventer, Kampen en Zwolle een geldleening met Geryt Comhaer²⁾. Ook in latere jaren schijnt deze nog eens crediteur van zijn »here van Utrecht« te zijn geweest. In het zoogenaamde hs. D³⁾ is sprake van krijgsoperaties bij Stavoren. Het volgende wordt n.l. verhaald:

»...soe gevyelt dat bisschop vredeijc van utricht

omstreeks Paschen, reisde hij naar het Generaal Kapittel, waar hij onder de definitoren is gekozen. »Triennio post ad regimen alterius domus nobis ignotae, et inde ad Diestensem translatus, denique Sau-Gertrudensi praeficitur anno 1394«. Het klooster buiten Geertruidenberg heeft hij bestuurd tot aan zijn dood, 10 Juli 1410. Het zal dus onder zijn prioraat zijn geweest, dat Geert Groote naar Monnikhuizen kwam om daar ruim twee jaren in afzondering door te brengen. Acquoy heeft een halve eeuw geleden H. van Kalkar genoemd »een hoogst merkwaardig en tot dusverre veel te weinig gekend man«. Dit geldt ook nu nog en kan evenzeer gezegd worden van Hendrik van Coesfeld, die op zijn omgeving en tijdgenooten een bijzonderen invloed heeft gehad.

¹⁾ Zie: Dr. L. C. M. Schmedding S.J., *De Regeering van Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht*. (Leiden 1899), blz. 128 en 129.

²⁾ *Oorkondenboek van Groningen en Drente* no. 878. Zie voorts nos. 884 en 909. Een regest d.d. 16 Nov. 1397, opgenomen onder no. 976, vermeldt eene verklaring van den bisschop, dat Gerrit C., rentmeester van Salland, rekeninge heeft gedaan van uitgegeven en ontvangen gelden ter zake van den oorlog tegen Koevorden. Vgl. Schmedding, t. a. p., blz. 74 e. v.

³⁾ Hs. D., blz. 264 e. v.

voer staveren lach om dat te winnen. Daer hy voel guedes om verteerde, ende daer hem gerijt comhaer vele van syns selves guet toe verleyde. Ende een tijt lanck daer na, als die reyse geijndet was, soe eyschede gerijt dat sijne weder. Doe genckt hem mytten bisschop, gelijk alst den vrenden godes pleget te gaen; want den onsen lieven here mynnet, den castyt hy. Want die bisschop en wolde hem niet weder geven, mer hy vervolgede hem ock, also dat hy heymelic uut den lande toech ende vloee in denemarken.

Zou in dit relaas echter niet Koevorden zijn verward met Stavoren? Zeer waarschijnlijk wel, want Frederik van Blankenheim heeft nimmer deze laatste stad veroverd. Denkbaar is, dat bij het overschrijven deze twee namen, in Middeleeuwsch handschrift en spelling zooveel op elkaar gelijkend, abusievelijk zijn verwisseld.

Op welk tijdstip heeft Gerrit Comhair nu het land verlaten? Gelijk wij zagen, deed hij in November 1397 rekening van uitgegeven en ontvangen gelden ter zake van den oorlog tegen Koevorden, waar de de bisschop inderdaad »veel guedes om verteerde«. »Een tijt lanck daer na« waagde Gerrit het zijn hoogen debiteur aan te spreken, waardoor hij in ongenade geraakte en het geraden vond uit te wijken. Zooals nog zal blijken, heeft Comhair Johannes Brinckerinck gesteund bij den bouw van het klooster te Diepenveen, zoodat men bij benadering mag veronderstellen, dat hij omstreeks 1402 naar den vreemde trok ¹⁾.

Gerrit was den goeden pater van Sion »seer trouwe

¹⁾ In 1401 trad hij nog in Twente op als »hulder des priors end der Carthuser tot Diest«, (*Bijdr. tot de Gesch. v. Ov.*, II, blz. 78).

ende by stendich; sunderlinge doe hij dat cloester ten diepenveen tymmerde. Ende als onse vader heer Johan begaen was omme gelt, soe plach hij gerijt comhaer toe te spreekken. Ende sunderlinge op een tijt liende hij hem c nobelen tot sijnre tymmeringe, ende hij dede dat die nederste stoelen int choer gemaket worden, omdatter vele personen mochten komen. Ende dese stoelen becoestichde hij selven ¹⁾.

Ook in latere jaren bleef Gerrit Comhair de zusters van Diepenveen weldaden bewijzen. Ons wordt verhaald hoe de honderd nobelen, die haar geleend waren, door hem werden kwijtgescholden. Toen hij n.l. in Denemarken woonde, ontving hij op een keer bezoek van zijn zoon den prior van Zeelhem. Bij die gelegenheid was 'de vader bezig iets te schrijven, waarop de zoon vroeg wat hij schreef. Hij antwoordde: »ic schrijve of teykene die hondert nobelen die ic ten diepenveen gelient hebbe«. Doe segede hij »neen, vader, schrijvet niet »gelient«, mer »gegeven«. Die vader segede: »ick hebt hem gelient; hij segede: »neen vader, niet »gelient«, mer »gegeven«. Noch segede hij derdewerf: »ic hebbet hem gelient«. Die sone antwaerde: »neen vader, schrijft »gegeven«. Aldus verwan hij sinen vader, dat hij schrief: »ic hebbe ten diepenveen gegeven c nobelen ²⁾.

Een tijt later kwam Gerrit Comhair weder in het Sticht om zijn vrienden te bezoeken en om zijn goederen na te gaan, die hij in Bommel had liggen. Hij verzuimde toen ook niet om zijn goeden vriend Johannes Brinckerinck een bezoek te brengen — »want sie malcanderen seer lief hadden« — en 't was bij deze ont-

¹⁾ Hs. D., blz. 265—266.

²⁾ *Handschr. D.*, blz. 268 e. v.

moeting, dat hij hem andermaal honderd nobelen leende ¹⁾).

»Hijr en baven — verhaalt het handschr. D. verder — soe plach hy alle yaer sine geestlike vrende te besorgen myt sunderlinge gaven. Mer baven al diepenveen. Want hy plach hijr alle yaer te senden vij tonne vissches ²⁾, soo dat diepenveen niet besorget en durfte te wesen voer visch also lange als Gerijt levede. Hij hadde soe groet betrouwen in der suster gebet; want als hij in last was of in perijkel der zee alst dan quam ter midden nacht ende hy dan ergent geluyt der clocken hoerde soe verhief hy sijn stemme myt groter vroelicheyt ende troeste sijn gesellen, seggende: »Weest wal gemoet, nu bidden die hillige susteren van Diepenveen soe trouwelijc voer mij«.

In 1410 weduwnaar geworden, hertrouwde Gerrit Comhair niet lang daarna met de jeugdige Aleida ter Poorten, eene dochter van den bekenden Deventerschen schepen Johan ter Poorten ³⁾. Deze was, evenals zijne echtgenoot Lutgert, tot een vromen levenswandel bekeerd door Geert Groote. Zij waren zeer rijk en milddadig. Vooral Johannes Brinckerinck en zijn klooster te Diepenveen mochten zich in hun steun verheugen. Hunne dochters Swene en Geertruid waren

¹⁾ Hoezeer Johannes Brinckerinck nog op zijn sterfbed in 1419 zorg had over deze schuld en hoe ze hem door Gerrit Comhair's weduwe werd kwijtgescholden, kan men lezen in *Handschrift D.*, blz. 270 en bij Kübler t. a. p., blz. 200.

²⁾ Makreel en haring. Vgl. W. J. Kübler, *Johannes Brinckerinck en zijn klooster te Diepenveen*, blz. 114, noot 8.

³⁾ Zie over de ter Poorten's: *Handschr. D.*, blz. 259—279; W. J. Kübler, t. a. p., passim; *Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek*, deel VI.

onder het twaalfstal zusters, dat in Januari 1408 te Diepenveen was ingekleed en waarmede de vrouwelijke tak der opbloeiende Windesheimsche congregatie een aanvang nam.

Alijd ter Poorten was nog zéér jong, toen Gerrit Comhair haar trouwde. Zij telde slechts »xj yaren, doe sie den man creech«. Daar volgens het kanonieke recht de leeftijdsgrens voor het meisje om te huwen op 12 jaar was gesteld, zal zij dus wel op dien leeftijd de stiefmoeder zijn geworden van Gozewijn Comhair ¹⁾.

Het Handschrift D. schijnt de levensgebeurtenissen van Gerrit Comhair niet in nauwkeurige volgorde weer te geven, zoodat men daaruit zou afleiden dat zijn tweede huwelijk reeds eenige jaren vroeger was gesloten. Wij zullen tot een goed begrip van den loop van zaken, eerst nagaan hoe het hem in het Noorden was vergaan.

Niet onwaarschijnlijk is het, dat in Mester Gherd Kumhar, dien wij reeds in 1406 te Lübeck vermeld vonden, de vroegere Deventersche goudsmid moet worden gezien. Als aanzienlijk koopman met vele relaties zal hij zich in den vreemde wel spoedig thuis hebben gevoeld. Het ging er hem althans voorspoedig.

De schrijfster van het Handschrift D. ²⁾ verhaalt het ons als volgt: »als hij daer [in Denemarken] ene corte tijt geweest hadde, soe gaf hem onse lieve here gracie, alsoe dat hem die conynck van denemarck seer lief

¹⁾ Men neme in aanmerking, dat omstreeks 1400 de gemiddelde levensduur betrekkelijk kort was. Twaalf jaar schijnt niettemin wat ongewoon te zijn geweest, want Johan ter Poorten maakte bezwaren omdat sie noch soe yonck was«. Vgl. Meinsma, *De Zwarte Dood*, blz. 53.

²⁾ Blz 266.

kreech ende in weerdicheit hadde. Ende maekede hem sinen muntenaer, want hy constich was in goltsmeden. Die officie der munten dede hij rechtverdelijc, also dattet hem daer geluckelijc mede genck; ende waert weder rijke ende zalich«.

De drie Scandinavische rijken waren sedert de Unie van Kalmar in 1397 onder één sceppter vereenigd. Erik XIII van Pommeren had in 1412 als opvolger van Koningin Margaretha den troon bestegen. Gerrit Comhair, die zich in 's konings gunst mocht verheugen, werd muntmeester te Lund, het Londinum Gothorum, dat toenmaals de Metropolis Daniae was en de grootste stad van Scandinavië, alwaar de vorst veelal verblijf hield. Aan de hand eener aan hem uit Kopenhagen verstrekte mededeeling kon Moll ¹⁾ berichten, dat reeds vóór 1412 als muntmeester dienst deed »mester Gherd« of »Gherit von Gossen« ²⁾, en dat deze eerst in Seeland en wel te Nestved ten Z.W. van Kopenhagen, later vermoedelijk te Lund woonde.

Van uit den vreemde keerde Gerrit Comhair herhaaldelijk terug op den vaderlandschen bodem om familie en vrienden te bezoeken en orde te stellen op zijn zaken. Eenmaal bezocht hij Deventer en Zaltbommel. In 1410 zien wij hem in Zeelhem. Bij een andere gelegenheid zal zijn huwelijk met Alijd ter Poorten zijn voltrokken. Het schijnt, dat zij toen niet aanstonds hem gevolgd is naar Denemarken. Want na verhaald te hebben, dat Gerrit door den koning tot muntmeester was aangesteld, vervolgt het Handschrift D.: »Ende als hij daer een wijltijdes geweest hadde, soe quam hij weder toe Deventer, ende besach,

¹⁾ *Stud. en Bijdr.* blz. 159.

²⁾ Gerrit Comhair's vader heette Gozewijn.

hoet myt synre huysvrouwen ende mijt sinen vrenden was. Ende als hij hijr ene corte tijt geweest hadde, soe toech hij weder omme, ende liet hem sijn huysvrouwe eerlike ende staetelike na brengen. Ende als sie daer quam mytten vrenden, die sie daer brachten, so worden sie eerlike ontfangen, ende die conynck hadde sie beyde seer lief«. Ook in het begin van het jaar 1413 schijnt Gerrit Comhair zich weder in het Sticht te hebben opgehouden, want den 20sten Januari deed bisschop Frederik uitspraak in een geschil tusschen Gerrit Comhair en Lubbert Essching ¹⁾. En vijftien dagen te voren stelde hij in alle zaken, die hij ten overstaan van den landsheer, zijne gerichten en ambtslieden te verrichten zou hebben tot wederopzeggens toe tot mombers aan Gert van Rijssen, Hendrik van Leyden en Johan ter Poorten ²⁾.

In het jaar 1410 stierf Bertha, de moeder van Gozewijn ³⁾. Haar nalatenschap viel naar het inheemsch recht ten deel aan haren zoon en zijn convent. Bij acte ⁴⁾ echter, gedateerd 18 October 1410 en opgemaakt in de cel van den prior der Zeelhemsche chartreuse in het bijzijn van derzelver bewoner, diens vader Gerardus Comhair en getuigen, verklaarde Gozewijn, mede uit naam van de communiteit, dat zij uit erkentelijkheid voor de menigvuldige weldaden, welke het klooster reeds van de zijde zijns vaders genoten had ⁵⁾

¹⁾ *Regesten van het Archief der Bisschoppen van Utrecht* (722—1528), II, no. 1893.

²⁾ *Tijdsch. reg. op het Oud-Prov. Arch. v. Ov.* I, blz. 205.

³⁾ Le Couteulx, *Annales Ordinis Cartus.*, VII, blz. 377.

⁴⁾ Het origineel bevindt zich in het Staatsarchief te Hasselt (België). Zie bijlage I.

⁵⁾ »Deze [Gozewijn] waert een devoet carthuser in brabant ende brachte in dat cloester wel. IX honderd cronen« (*Handschr. D.*, blz. 267).

en nog genoot, de nalatenschap van zijne moeder z.g. aan zijn vader overdroegen. Van zijn kant benoemde de vader het klooster, zelfs bijaldien Gozewijn vóór hem mocht komen te overlijden, tot zijn universeel erfgenaam, met voorbehoud evenwel van het geval, dat Gerardus alsnog wettige nakomelingen zou verkrijgen, wanneer de Karthuizers slechts een kinds deel uit de nalatenschap zouden ontvangen.

De chartae defunctorum van het generaal-kapittel der Karthuizerorde gedenken den vader van Gozewijn met deze woorden: »Honorabilis vir Gerardus Comhair de Daventria, magnus benefactor ordinis«. Gerardus overleed 11 December 1415 te Lund¹⁾. Een paar dagen te voren had hij een nieuw testament gemaakt. Deze oorkonde, welke is gedateerd 7 December 1415 en werd opgemaakt in de munt te Lund, vond ik eveneens in het staatsarchiefdepot te Hasselt²⁾.

Gerardus Comhair geeft daarin als zijn uiterste wil te kennen voor welke doeleinden hij zijn nalatenschap zou wenschen besteed te zien. Zijne dienaren behooren te worden bedacht, zoomede enkele verwanten, de weezen en behoeftigen, en de devote religieuzen. De testator wil niemand of niets met name aanduiden, doch laat de nadere bepaling der bestemming geheel over aan zijn zoon, Dom Gozewijn »quem super hoc de mente sua sufficienter se informasse asseruit«. Als executeurs testamentair wees hij aan: »Raetgerum de Insula presbyterum Trajectensis diocesis, Goswinum Comhair filium sororis dicti Goswini, Johannem ter Porten, Gerardum de Rijssen et Henricum de Leyden, laicos dicte diocesis«.

¹⁾ *Le Cousteulx, Annales, Ord. Cart.* VIII (Monstrolii 1890) blz. 376.

²⁾ Chartreux de Zeelhem, (hierachter afgedrukt als bijlage II).

Na zijns vaders overlijden heeft de karthuiser nog herhaaldelijk het klooster te Diepenveen uit diens nalatenschap bedacht. Dit wordt ons in het *Handschrift D.* (blz. 269) verhaalt: »Doe gerijt comhaer gestorven was, doe liet bysschop frederijc synen sone here goesen comhaer IX heren pont volgen van syns vaders guet. Ende dat gaf here goesen diepenveen wal vij yaer over te gebruiken. Hijr en baven so gaf hij ons enen schonen kelic ende noch ander cleynoot so dat hij diepenveen seer trouwe was in al dat hij vermochte«.

Johan ter Poorten zond Lutgert, zijne huisvrouw, naar Denemarken om hunne dochter Alijt Comhair te halen, die men daar ongaarne had zien heengaan. Zij nam weder haar intrek in het ouderlijke huis te Deventer, waar de jonge levenslustige weduwe, »werlick ende uitwendich« als zij nog was, aanvankelijk nog al eens afstak bij haar vader en moeder, »welck dat beyde leveden als geestelike menschen«¹⁾. Alijt was »een lanck heerlic persoen ende ene staetlike vrouwe na der werlt«. Nadat zij echter in 1427 »omme den ban te vlien« met hare moeder een toevlucht had gezocht bij de zusters van Diepenveen, ontging ook haar niet de ernstige invloed der devote omgeving. 25 Maart 1432 werd Aleyt Comhair hier conversinne.

Gozewijn Comhair was dus omstreeks 1400 karthuiser geworden in het klooster van Sint Jan Baptist te Zeelhem bij Diest²⁾. Deze chartreuse muntte uit door

¹⁾ *Handschrift D.*, blz. 270.

²⁾ Het eerste vel mijner bijdrage was reeds afgedrukt in de 1e aflevering (101—112), toen mij vanwege V. P. Dom Paléon Bastin, archivaris der Karthuizerorde, nog in afschrift werd toe-

den voorbeeldigen levenswandel en de deugden harer bewoners, die in de weinige uren daags, welke de strenge regel der orde van Sint Bruno hun liet, zich ijverig toegedden op de wetenschap en het schrijven van stichtelijke geschriften¹⁾. Ofschoon het klooster reeds bestond sedert 1328, werd het toch in 1413 door Jan van Beieren, bisschop van Luik, nog genoemd »zeer qualic gherentet ende gedoteerd« en verkeerende in »kenlike armoede«²⁾. De baten welke Gozewijn bij zijne intrede aanbracht en de aalmoezen, door Gerrit Comhair nog geschonken, zullen wel te stade zijn

gezonden een interessante bul van Bonifacius IX d.d. 4 Mei 1401, welke hierachter als bijlage V zal worden afgedrukt. Uit deze bul blijkt, dat Gozewijn Comhair heeft gediend in het leger van Frederik van Blankenheim bij diens krijgsoperaties tegen Koevorden en Rijnestijn. (1395—1396), evenals zijn stadgenoot en vriend Koenraad Mom. Nog enkele andere bijzonderheden uit Gozewijns jongelingsjaren kan men uit dat stuk vernemen. Op blz. 109 vlg. hebben wij geschetst hoe Gozewijn Comhair en Koenraad Mom in 1398 of iets later te vergeefs hadden aangeklopt aan de kloosterpoort te Windesheim. Beiden blijken zij daarop door de karthuizers van Zeelhem te zijn aangenomen, en wel in het voorjaar van 1400. Zeer waarschijnlijk stonden zij n.l. in Mei 1401 op het punt om, na het volbrachte noviciaatsjaar, hun professie te doen. Daar zij echter beiden, evenals zekeren Lambertus, in den krijgsdienst waren geweest, behoeften zij eene bijzondere pauselijke dispensatie om te worden toegelaten tot de H.H. Wijdingen.

¹⁾ Zie over het leven der Karthuizers en de geschiedenis der orde (ook in de Nederlanden): *Een Boek over Karthuizers*, in het licht gegeven door Mr. H. J. J. Scholtens (Roermond 1924). Over het klooster te Zeelhem vindt men uitvoerige bijzonderheden in: F. J. Raijmakers, *Historische Oogslag op het voormalige Karthuizerklooster te Zeelhem*. (Brussel 1863) en in mijn studie in het *Hist. Tijdschr.*, 3^e Jaarg. (1924), blz. 8—29: *Jan van Brederode, convers der Karthuizers bij Diest*.

²⁾ Blijkens een oorkonde van 14 Juli 1413. (Staatsarch. Hasselt).

gekomen, al was men er blijkbaar nog niet aanstonds door uit de geldzorgen.

Men noemde dit klooster wel het huis der edelen (*domus nobilium*), omdat in Gozewijn's tijd zoo menig-een uit de ridderschap de wereld verliet om hier een afgezonderd contemplatief leven te leiden¹⁾.

In 1400 kwam er Reinier van Schoonvorst, heer van Sichem, alsmede Gozewijn Comhair, Koenraad Mom (de Mom's waren een bekend Deventersch regeeringsgeslacht) en Lambertus, drie jongelieden, die voorheen de wapenen hadden gedragen. Twee jaren later werd de bekende Jan van Brederode hier convers en kort daarop deed zijn broeder Diederik van Brederode, die »clericus redditus« was in het klooster Monnikhuizen bij Arnhem, hier een tweede professie als zoodanig.

Gozewijn Comhair's andere medebewoners van het Zeelhemsche klooster waren o. a. nog: de conversen Henrick van Mouwerick, Arnout Bellaerts, Frederik en Aert van Waenrode²⁾ (laatstgenoemde is in 1404

¹⁾ »Floruit olim in hac Cartusia: Goswinus Dohair [sic], . . . cui privato adhuc, et intra solitudinis huius secreta delitescenti, multa adhaerebat turba Nobilium, adeoque frequentabatur ab eis, ut haec Cartusia vulgo diceretur *domus Magnatum*« (Raissius, blz. 52).

²⁾ De beide laatsten worden genoemd in een oorkonde van 27 Dec. 1412 (Staatsarch. Hasselt), de beide eersten in een oorkonde van 8 Sept. 1410. In het *Hist. Tijdschr.* 1924, 1^e afl. is betoogd, dat Jan van Rode, convers te Zeelhem, die in 1408 de Dietsche vertaling maakte der *Somme le Roy*, niemand anders is dan de voornoemde Jan van Brederode. Een der argumenten was, dat er in dat jaar zeer waarschijnlijk hoogstens 2 of 3 conversbroeders in dit klooster waren. Nu ik hier de namen kan noemen van 4 conversen uit de jaren 1410 en 1412, wordt dat argument nog versterkt. Toevallig in verband hiermede is wel, dat in de bovenaangehaalde oorkonde van 1410 naast de namen van de Zeelhemsche conversen den naam »van Rode«

nog vermeld als donaat, Cartul. no. 14, fol. 61-62). Willem van Turnhout bekleedde er 16 Mei 1412 het procuratorschap ¹⁾, in welk ambt wij den 4 Maart 1402 Johannes Eerdwinne hebben aangetroffen ²⁾. Ook vond ik op 6 Nov. 1416 nog als monnik vermeld: Henric van Manderic. Het was ook onder Gozewijn's prioraat, dat Hendrik van den Haag, die door Sint Lidwina van Schiedam om zijn verheven roeping gelukkig werd geprezen, hier het habijt aannam. En ook Joannes de Montengies, gesproten uit een bekend Henegouwsch geslacht, droeg hier in deze jaren St. Bruno's kleed ³⁾, evenals Herman van Santdorpe ⁴⁾. Voorts worden in Mei 1412 nog vermeld de kloosterlingen van Zeelhem: Jacob Lathouwere en Jan Meysbergen ⁵⁾. In de jaren 1401-1407 werd het klooster bestuurd door den deugdzamen Everhardus van Heusden, die hier stierf in 1416 ⁶⁾.

Het geheele convent bestond in 1442 uit 18 koorvoorkont. (Wy . . . . ., schepenen van Zeelhem tugen ende doen cont, dat voor ons ende Arnoute van Rode, mehere van Zeelhem, ghestaen Jan Plume als momboir gheset metten rechte Henricks van Mauwerick ende Arnouts Bellaerts, bruderen ende conversen des goedshuyse van sartroysen van Zeelhem . . . . .).

¹⁾ Schepenakten van Diest, vol. 795, fol. 170 r°.

²⁾ Stadsarchief Diest, schepenakten, vol. 792, fol. 191.

³⁾ Als prior van Edingen heeft deze monnik later te zamen met een anderen karthuizer, den Z. kardinaal Albergati, met succes den vrede bemiddeid tusschen den koning van Frankrijk en Philips van Bourgondië. Zie over hem: Raissius, blz. 53; Pontus Heuterus, *Historia ducum Burgund.*

⁴⁾ Le Vasseur, I 502a, II 508.

⁵⁾ Stadsarchief Diest, vol. 795 fol. 170.

⁶⁾ De Heer Eug. Frankignoulle te Scherpenheuvel had de groote welwillendheid om ten mijnen behoeve de schepenakten van Diest na te gaan, terwijl ik ook aan den Heer Lienaerts, ambtenaar aan het Staatsarchief te Hasselt veel dank verschuldigd ben voor zijne vriendelijke hulp.

religieuzen, 2 novicen inbegrepen, en 6 leekebroeders. In Comhair's tijd toen de gebouwen kleiner waren en dus vrij zeker ook het aantal kloosterlingen geringer in aantal was, zal de communititeit derhalve ruim 20 leden hebben geteld.

Toen Everhardus van Heusden ¹⁾ »misericordia« had verkregen en van het bestuur der chartreuse ontheven was, viel de keuze voor het prioraat op Comhair. In het jaar 1407 moet deze als prior aan het hoofd van het convent gekomen zijn. De laatste mij bekende oorkonde, welke Everhardus als zoodanig vermeldt is van 27 Oct. 1406 ²⁾, terwijl Goswinus blijkens een akte van 28 Jan. 1408 ³⁾ op dat tijdstip reeds prior was.

Veel zorgen moeten prior Gozewijn gekweld hebben door de handelwijze van den conversbroeder Jan van Brederode, die omstreeks het begin van 1409 het Zeelhemsche klooster wederrechtelijk verliet ten einde bezit te nemen van de door Willem van Abcoude, zijn schoonvader, nagelaten goederen en om ook zijn echtgenoot weder uit het Dominicanessenklooster te Wijk bij Duurstede terug te voeren in de wereld ⁴⁾.

Brederode schijnt daartoe langs zijwegen een officiële vergunning van Rome te hebben bemachtigd. Vermoedelijk had daarom Comhair aanvankelijk ge-

¹⁾ Over hem: Petreius, *Bibliotheca Cartusiana* (Colon 1609), blz. 89, Le Couteulx VII blz. 372; *Nieuw Ned. Biogr. Woordenb.* V 267; Raajmakers, t. a. p., blz. 66.

²⁾ Staatsarch. Hasselt, Chartr. de Z., *Cartularium*, no. 16 fol. 4.

³⁾ Staatsarch. Hasselt, Chartr. de Z. Zeer waarschijnlijk is hij omstreeks Paschen 1407 door het generaal kapittel tot prior benoemd, nadat toen Everhardus van zijn ambt was ontheven.

⁴⁾ Zie: *Hist. Tijdschr.* 111 blz. 8 e. v., *Arch. v. d. Gesch. v. h. Aartsbisd. Utrecht* XXXIX, blz. 373-397 en *N. Ned. Biogr. Wbk.* dl. VII.

aarzeld om tegen den »fugitivus« de noodige maatregelen te nemen. Het bestuur van het Urbanistisch gedeelte der Karthuizerorde sprak in het voorjaar van 1409 er zijn verwondering over uit, dat de prior en het convent van Diest den convers Jan van Brederode niet hadden doen terugkeeren. Tevens werd hun den last opgelegd om geen middel onbeproefd te laten ten einde zijn terugkeer te bewerkstelligen. De bisschop van Utrecht — aldus het generaal kapittel — heeft ons over deze aangelegenheid meermalen ernstig geschreven ¹⁾.

Brederode bleef echter weigeren om het kloosterhabijt weder aan te trekken. Hij beriep zich op de uitspraak van eenige doctoren te Parijs, die hem hadden verklaard, dat hij veilig voort kon gaan op den ingeslagen weg. Hierop deed Gozewijn een beroep op den kanselier der Parijsche universiteit, Joannes Gerson ²⁾, en op haar theologische faculteit, die nu achteréenvolgens op 26 Maart en 28 Mei 1410 hun oordeel in deze zaak ten beste gaven, aan de hand eener door de monniken verstrekte uiteenzetting van het geval. Jan van Brederode werd in het ongelijk gesteld. Hoe het hem verder verging is reeds bekend.

Als prior heeft Gozewijn zeer stellig zich een of meermalen begeven naar Seiz in Stiermarken om het generaal kapittel bij te wonen. Het jaar 1410 was van groote beteekenis voor zijn orde, die sedert 1378 tengevolge van het groote Schisma in tweeën was verdeeld. De generaals der beide takken legden vrijwillig hun waardigheid neer en de orde herstelde haar

¹⁾ Le Couteulx, VII, blz. 213.

²⁾ *Hist. Tijdschr.* 1924, blz. 8—29; *Joannes Gersonii opera omnia*, ed. M. L. Ellies du Pin (Hagae Comitum 1728) II, kol. 730—739.

eenheid door Joannes von Greiffenberg, prior der Parijsche chartreuse, tot generaal te kiezen. Sedert April 1410 stond het klooster van Zeelhem weer onder de Grande Chartreuse, waar nu jaarlijks het generaal kapittel gehouden werd.

Onder het prioraat van Comhair gewerden aan het klooster verschillende privilegiën en schenkingen. Hertog Anthonie ontsloeg in 1411 de inwoners van Webbechem en Zelck van hun verplichtingen in betrekking tot den banmolen van Halen, zulks ten voordeele van den graanmolen te Zelck, welke aan de karthuizers behoorde. Een oorkonde van 14 Juli 1413 houdt in, dat Jan van Beieren, elect van Luik, aan het klooster graan- en lammerentienden schenkt in 't land van Voorne ¹⁾. Op 4 Maart 1412 ontving de heerlijkheid Zelck, die aan het Zeelhemsche klooster behoorde, van Anthonie van Bourgondië ²⁾ verschillende voorrechten.

Behalve de zorgen voor het eigen klooster had de prior van Zeelhem blijkens het *Chronicon Bethleemiticum* ook nog als visitorator het opzicht over het nonnenconvent van Sichein ³⁾. Toen het vrouwenklooster »De Besloten Hof« te Herenthals tot stand kwam, stelde de stichter Arnold van Craynhem, heer van Grobbendonck, het gesticht onder toezicht van den abt van Tongerlo en den prior van Zeelhem ⁴⁾.

Aandacht verdient vervolgens het feit, dat op 8 Jan. 1411 in het Zeelhemsche klooster overleed de 17de

¹⁾ Staatsarch. Hasselt, Chartr. de Zeelhem.

²⁾ »fidelis amicus et zelator praecipuus ordinis Carthusiensis«.

³⁾ Dat voortgekomen was uit Corsendonck bij Turnhout en behoorde tot de Windesheimsche congregatie.

⁴⁾ Raijmakers, t. a. p., blz. 37.

magister-generaal van de orde der kruisheeren Liber-
tus Janssen. Deze prelaat, ook genaamd Bommelius,
was geboortig uit Zalt-Bommel. Mogelijk is hij een
jeugdviend geweest van Gerrit Comhair, of zelfs
een familielid. Libertus Janssen¹⁾ is bekend om de
strengte hervorming der regeltucht, die hij invoerde,
zoodra hij in Juli 1410 de waardigheid van magister-
generaal verkreeg, en waardoor een nieuw bloeitijd-
perk voor de orde van het H. Kruis aanbrak.

Bestond er eenig verband tusschen zijn reformatie-
plannen en zijn aanwezigheid bij de karthuizers?²⁾

De prior der Zeelhemsche chartreuse heeft in 1414
een niet onbelangrijke rol gespeeld in de verwikke-
lingen tusschen den koning en den hertog van Bra-
bant, die bekend zijn als de »question brabantonne«.

Koning Sigismund betwistte aan Anthonie van
Bourgondië het hertogdom Brabant. Toen het den
hertog bleek, dat de koning, averechts voorgelicht, hem
allerlei moeilijkheden in den weg legde, en de partij
ondersteunde, die in Luxemburg in opstand was ge-
komen, verzocht Anthonie aan de hertogin om Gozewijn
Comhair, prior van het karthuizerklooster bij Diest,
naar haar oom den koning te zenden, die toen in Noord-
Italië verbleef³⁾. Zoo geschiedde. De monnik reisde af,
voorzien van een brief, door Elisabeth gegeven te

¹⁾ *Nieuw Ned. Biogr. Woordenb.*, deel VI.

²⁾ Vgl. *Kruisström*, 4e jaarg., afl. I (Aug. 1924), blz. 7.

³⁾ *Chronique des ducs Brabant* par Edmond de Dynter,
publiée par P. F. X. de Ram (Bruxelles 1857), Lib. VI cap.
CXVI—CXVIII; *Revindication du duché de Brabant par l'empe-
reur Sigismond* (1414—1437), par M. L. Galesloot, (blz. 437—470
*Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire ou recueil
de ses bulletins*; 4 ième série, tome V, 1er bulletin); *Publications
de la Section de l'Institut* (ci-devant Soc. Arch. du Grand-Duché),
vol. XXV (Luxemb. 1870) blz. 2 e. v., blz. 136 e. v.

Turnhout den 18^{den} Januari 1414, en met de opdracht
zich eerst te begeven naar hun zwager Amedeus VIII
van Savoye, die bij den koning hoog in aanzien stond.

Het was voor Gozewijn niet de eerste maal, dat hij
zich naar de Fransche Alpen begaf, want sedert in
1410 de eenheid in de karthuizerorde was hersteld,
zal hij, telkens in het voorjaar, meermalen dezen tocht
hebben gemaakt om als prior het generaal kapittel te
gaan bijwonen in de Grande Chartreuse. Hij kwam
dus als boodschapper van het hertogelijk paar over-
eenkomstig zijne instructies eerst bij den graaf van
Savoye, wien hij het doel zijner zending uitvoerig uit-
eenzette. Vervolgens bij koning Sigismund toegelaten
»il présenta, exposa, monstra et donna ses dictes let-
tres de crédence audit nostre sire le roy des Rom-
mains et de Honguerie, de par sadicte niepce en lui
faisant l'onneur et la révérence en ce cas convenable
et deu à faire«¹⁾.

In een uitvoerig pleidooi kwam de karthuizer op
voor de rechten van Anthonie van Bourgondië en
Elisabeth van Luxemburg. Vooreerst zette hij dat-
gene recht, wat den koning lasterlijk scheen te zijn
bericht, als zou n.l. de hertog Luxemburg willen over-
weldigen. Hij verzekerde, dat Anthonie en Elisabeth
geen andere rechten aangaande Luxemburg wilden doen
gelden, dan die welke hun door den koning van Bo-
hemen waren toegekend. En daar Luxemburg zeer
leed onder dezen strijd, verzocht Comhair dringend
namens zijn hooge lastgeefster: »premièrement que
sur les choses dessusdictes à la duché et au peuple
il veulle et daigne pourvêir de remede convegnable,

¹⁾ Aldus releveert Edmond de Dynter in zijn Kroniek deze
eerste ontmoeting met den monarch.

en mandant aux dessusdis nobles rebelles que de che jour en avant ilz ne fachent nulz envaïssement, et ne présument de nuire audit duc par quelconque manière.

Op verschillende tijdstippen werden de conferenties met koning Sigismund voortgezet. Inmiddels gaf ook Amadeus van Savoye zich veel moeite om den vorst gunstiger te stemmen jegens diens neef en nicht. Dit duurde tot den voorzomer van 1414. Ongetwijfeld heeft Gozewijn Comhair zich middelerwijl herhaaldelijk langeren of korteren tijd opgehouden in de Grande Chartreuse, en zal hij ook de gelegenheid wel hebben benut, om daar, kort na Paschen, aan het generaal kapittel deel te nemen.

In de maand Juni van dat jaar verkreeg de prior van Zeelhem ten slotte de gelegenheid om den koning te onderhouden over diens aanspraken op het hertogdom Brabant. Sigismund meende, dat het hertogdom weder aan zijn huis moest terugkomen, niet alleen omdat het een opengevallen leen was, maar ook krachtens erfopvolgingsrecht omdat hertogin Johanna het zou hebben overgedragen aan keizer Wenceslaus¹⁾. Tegen deze argumenten kwam Comhair op door den monarch een goudstuk te toonen, zeggende, dat, indien Wenceslaus inderdaad erfhertog van Brabant zou zijn geweest, het geen zin zou hebben, dat de beelddenaar der hertogin op het muntstuk prijkte. Wat de erfopvolging door vrouwen betref, wierp de prior tegen, dat overeenkomstig den in Brabant steeds in acht genomen regel de leengoederen bij gebreke van mannelijke erfgenamen aan de vrouwelijke kwamen.

Niet lang daarna vaardigde Anthonie van Bour-

¹⁾ Krachtens de uitsluiting der beide zusters van Johanna en de rechten in 1357 aan het huis van Luxemburg geschonken.

gondië een plechtig gezantschap af naar koning Sigismund. Het bestond uit den abt van Tongerlo, Engelbert, graaf van Nassau, heer van de Lek en van Breda, Willem, graaf van Seyne, heer van Rode-St. Agatha, Hendrik van Bergen, heer van Grimbergen, Gozewijn Comhair, Godfried van Sichein, deken van het kapittel van St. Pieter te Hilvarenbeek, Johannes Bont, kanselier van Brabant en Edmond de Dynter, secretaris van hertog Antonius en schrijver van onze bron, de *Chronica ducum Brabantiae*¹⁾. Den 16den Aug. te Coblenz aangekomen, waar Sigismund zich ophield, werd de missie in de volgende dagen herhaaldelijk een audientie toegestaan. Zij vernamen de grieven, welke de monarch jegens Antonius bleef koesteren en kwamen, daar zij slechts een beperkt mandaat hadden meegekregen, na hun repliek overeen, dat de besprekingen tijdens het Concilie te Constanz zouden worden voortgezet, terwijl inmiddels de status quo zou worden gehandhaafd²⁾.

Den 20sten Augustus ondernam het gezantschap de terugreis. Op Vrijdag 24 Aug. kwamen zij te Diest aan om zich den volgenden dag in Antwerpen bij Anthonie te vervoegen ten einde verslag te doen van hunne zending.

Kort hierna, n.l. op den eersten Zondag in September woonde Gozewijn Comhair als prior van de Zeelhemsche chartreuse de plechtigheden bij, waarmede het Regulierenklooster Betlehem bij Leuven, sinds eenigen tijd deel uitmakende van de Windes-

¹⁾ De geloofsbriefen zijn goedgekeurd te Antwerpen 8 Aug. 1414 (de Dynter t. a. p. III, blz. 263).

²⁾ H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, 2e éd. (Bruxelles 1908) blz. 226 e. v.

heimsche congregatie, de clausuur aannam¹⁾. Verder vernemen wij geen feiten meer van zijn werkzaamheid in Zeelhem.

Wel is door Anthonie in November 1414 nogmaals een gezantschap naar Sigismund gezonden, die toen in Constanz verbleef, waar het Concilie zijn zittingen had aangevangen. Le Couteulx en Le Vasseur²⁾ deelen mede, dat ook Comhair zich daarbij bevond, en dat de koning ditmaal sprak over zijn rechten op het hertogdom Brabant, welke kwestie hij te Coblenz niet meer had aangeroerd. Comhair zou hier wederom het woord hebben gevoerd en opgekomen zijn voor de rechten van zijn hertog. Of de prior inderdaad aan deze zending heeft deelgenomen vond ik elders niet bevestigd. Zeker is het dat hij niet meer behoord heeft tot de missie, welke op 15 Juni 1415 uit Brussel vertrok om Sigismund in Frankrijk achterna te reizen³⁾.

Lang is Gozewijn Comhair dan ook niet meer in het klooster bij Diest geweest. Hij verkreeg ontheffing van zijn priorsambt en werd door eene tweede professie opgenomen in de communitieit der Grande Chartreuse. Volgens den annalist der karthuizerorde wilde hij aldus ontkomen aan de eerbewijzen en blijken van erkentelijkheid van den kant des hertogs⁴⁾. Vermoedelijk had

¹⁾ *Studien en Bijdragen*, t. a. p., blz. 154; Paris, *Hist. du diocèse et de la princ. de Liège pendant le XVIe S.* (Liège 1887), blz. 109.

²⁾ *Annales Ord. Cart.* VII, blz. 337, 357; *Ephemer. Ord. Cart.* II, blz. 508.

³⁾ *Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire*, 4me Série, Tome V, 1er bulletin, blz. 441 noot; *Kroniek van Edmond de Dynter*, Tome III, blz. 274.

⁴⁾ *Le Couteulx*, VII blz. 357: »Reversus a Concilio Godwinus honorem fugiens sibi merito a Duce reddendum. Prioratu abdicato adiit Cartusiam, ubi altera professione emissa, factus est

deze overgang plaats in het voorjaar van 1415 bij de zitting van het generaal kapittel. Zijn opvolger in het prioraat te Zeelhem was Geeraert Pennaert, wiens naam ik eerst in het jaar 1416 als zoodanig vermeld vond.

In den »uppersten cloester van chartruysen oerdene van Savoyen« bekleedde Gozewijn gedurende meerdere jaren het gewichtige ambt van procurator en herhaaldelijk koos het generaal kapittel hem hier onder de definitoren der orde o. a. in 1420 en 1426.

De procurator van de Grande Chartreuse staat den prior-generaal ter zijde in zaken van tijdelijken aard, gelijk een vicarius hem bijstaat voor geestelijke zaken. Eerstgenoemd ambt bracht vooral in den tijd, waarin Dom Goswinus het waarnam, zeer veel arbeid en beslommeringen mede. Immers behalve het beheer van de uitgestrekte domeinen van het groote klooster bij Grenoble vergden de jaarlijksche vergaderingen van het generaal kapittel, waaraan de priors uit alle landen kwamen deelnemen — de Orde telde toenmaals niet minder dan 200 huizen — veel van dezen functionaris, ofschoon hem voortdurend eenige monniken als assistenten waren toegevoegd¹⁾. Ook zal dit ambt Comhair menigmaal genoodzaakt hebben om de kalmte der cel te verlaten, hetzij om gasten te ontvangen, onder wie menigmaal de grooten der wereld zich bevonden, zooals hertog Amadeus VIII van Savoye²⁾,

Procurator . . . « — Over de gunstbewijzen door Anthonie aan het Zeelheimsche klooster verleend: Staatsarch. Hasselt, Chartr. de Z., Cartul. no. 16, fol. 15, fol. 21 e. v.

¹⁾ *La Grande Chartreuse par un Chartreux*, 6e éd. (Lyon 1898) blz. 331—333.

²⁾ Die zich later in een onzalig oogenblik de verkiezing tot anti-paus heeft laten welgevallen. (Felix V).

hetzij om voor zaken van het huis op reis te gaan, want de Grande Chartreuse bezat ook in den vroege veel goederen¹⁾. Zoo zien wij hem in 1417 op St. Maartensavond te Deventer, waar een akte werd gepasseerd²⁾, waarbij Johan ter Porten, Gerd van Rijsen en Godscalk Johanszoon als gemachtigden van wijlen Gerd Comhaer verklaren, dat zij met consent van den karthuiser, die daarbij mede tegenwoordig was met Gosen Comhair zijn neef als momboir, verkochten aan Aleid ter Poorten, weduwe van Gerd Comhair, een deel van diens nagelaten goederen.

In het jaar 1422 is Dom Goswinus wederom in Brabant, en wel om te Zeelhem met den prior Bruno eene regeling te treffen omtrent door zijn vader nagelaten goederen. Bij oorkonde, verleden 5 Aug. 1422 in de Grand Chartreuse³⁾, was hij n.l. als executor van Gerrit Comhair's testament overgegaan tot uitvoering van diens uitersten wil. Gozewijn wees de goederen en inkomsten uit de nalatenschap van wijlen zijn vader ten deele toe aan de Grande Chartreuse, ten deele aan het huis te Zeelhem, terwijl hij zich de bevoegdheid voorbehield om aangaande verschillende vermogensbestanddeelen overeenkomstig den wil zijns vaders en krachtens de van wijlen R. P. D. Johannes von Griffenberg ontvangen machtiging later nader te beschikken.

Aan de Grande Chartreuse vielen o. m. jaarlijks 20

¹⁾ Ook in de Nederlanden, o. a. in Middelharnis, Steenberg en Sommeldijk. Het karthuiserklooster buiten Antwerpen trad in het beheer dezer goederen als vertegenwoordiger op. Een Cartularium herust in het Staatsarchief te Antwerpen.

²⁾ *Arch. Aartsbisdi. Utr.* XXXIII, blz. 387.

³⁾ Zie bijlage III.

Fransche schilden ten deel, onder beding dat het klooster daarvan elk jaar omstreeks Allerheiligen zoo veel mogelijk aan iederen monnik en convers een wollen hemd moest verstrekken, terwijl het alsdan de oude kleedingstukken moest uitdeelen aan de armen met verzoek om de ziel van Gozewijns vader in hun gebeden te gedenken.

In de gemaakte beschikkingen worden voorts o. a. bedacht des karthuisers bloedverwanten: Goswinus Comhar, Rutgherus ex Insula en de dochters van Rodolphus, broeder van voornoemden Goswinus¹⁾.

Gedurende Gozewijns verblijf in de Grande Chartreuse bekleedden daar achtereenvolgens Jan von Griffenberg († 1420) en Willem de Lamotte, twee uitstekende persoonlijkeden, de waardigheid van prior-generaal. De bekende Oswaldus de Corda, een vriend van Gerson, was er eerst coadjutor van den procurator en later vicarius totdat hij in 1429 belast werd met het prioraat der door Jacobus I Stuart gestichte chartreuse bij Perth in Schotland²⁾.

¹⁾ Over deze akte merkt de annalist der karthuiserorde (VII, blz. 379) op: «Certe huiusmodi testandi licentia parum nostro statui convenit, cum per Imperatorias leges et S. Benedicti Regulam prohibeatur; sed non fuisse uniformem et eandem ubique de ea re disciplinam docte observat Mabillonius. Haec vero licentia non videtur potuisse Goswino a Patribus denegari cum juxta Flandriae usus monachis etiam post vota emissa paternam haereditatem licebat recuperare».

²⁾ Het Schotsche koningshuis was den karthuisers zeer geuegen. De »initiatores« van het klooster bij Perth waren monniken uit de Nederlanden en Noord-Frankrijk. Het kwam op verlangen des konings te behooren tot de Nederduitsche ordesprovincie, zoodat het geregeld bezocht werd door de Nederlandsche visitatoren. Sedert 1442 werd het echter rechtstreeks onder toezicht van de Grande Chartreuse gesteld.

Verder vernemen wij niets over het verblijf van Dom Gozewijn in het gebergte bij Grenoble. De annalist der orde deelt slechts mede, dat hij, naar Denemarken gezonden met de opdracht een nieuw huis bij de orde in te lijven, aldaar tot bisschop is gekozen¹⁾. Bij deze simpele mededeeling laat hij het, terwijl Le Vasseur er nog bijvoegt, dat dit na 1428 of daaromtrent moet zijn geschied²⁾. De ware opdracht schijnt deze te zijn, dat Comhair met eenige geprofesten uit verschillende huizen niet lang vóór 1428 inderdaad is uitgezonden om ergens in het Noorden een nieuw klooster te stichten, maar dat de poging schipbreuk heeft geleden. Want het generaal kapittel besloot in 1428 als volgt: »Priori domus Legis Mariae prope Rostock non fit misericordia. Et mandamus D. Goswino ac ceteris monachis qui fuerunt translati ad regnum Daciae, quod revertantur Singuli ad domos suas, ac etiam prioribus domorum ipsorum damus in mandatis ut ad ipsos reducendos dant operam, et subsidium juxta posse«. (*Chartae cap. gen.* 1428, Certosa del Galluzzo, Florence). Comhair schijnt dus hierop weder naar de Grande Chartreuse te zijn teruggekeerd, maar in het Noorden zou men hem niet vergeten.

Moll en Spitzen vermoedden, dat Gozewijn Comhair eenige jaren heeft verblijf gehouden in een karthuizerklooster te Aarhus, en wel alleen op grond van een mededeeling in Münter's *Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen*, waar terloops gewag wordt gemaakt van een voormalige chartreuse daar ter plaatse. »Nur in Aarhus erhielt sich ein Kloster dieses

¹⁾ Le Couteulx, VII, blz. 23.

²⁾ t. a. p. II, blz. 508.

Ordens bis zur Reformation¹⁾, is alles, wat bij Münter te lezen staat. Daaruit valt zelfs nog niet op te maken of bedoeld klooster reeds bestond in de eerste helft der 15de eeuw. Of dit het geval was, is echter ook moeilijk vast te stellen. De beste gedrukte bron, n.l. J. B. Daugard, *Om de danske klostre 'n Middelalderen* (Kóbenhavn 1830), bericht slechts, dat over dit klooster zoo goed als niets bekend is²⁾. Vreemd is, dat in mijn andere bronnen, die uit de eerste hand waren ingelicht en ontegenzeggelijk rijk zijn gedocumenteerd, over een karthuizerklooster te Aarhus geen woord te vinden is.

Het antwoord op de vraag, die destijds Moll en Spitzen zoo heeft gekweld: hoe onze monnik zich van Zeelhem³⁾ naar Scandinavië verplaatst zag en hoe hem vervolgens de weg werd gebaad tot den bisschopszetel van Skálholt, is ons nu ten minste in vage trekken bekend.

Er bestonden in Comhair's tijd meerdere karthuizerkloosters in de Noordelijke landen, die in 1412 door de Orde waren gegroepeerd in de Saksische provincie. Daartoe behoorden o. a. de kloosters bij Stettin, Dantzig Lübeck, Rostock, Schievelbein en Rugenwalde. Het

¹⁾ Münter, II II, blz. 664.

²⁾ »Om ders Stiftelse og aldre Historie ved man aldeles Intet«. (Daugard, blz. 31 en 389). Ook een ander gezaghebbend werk, n.l. Christan Vest Hertel, *Forsøg til et antiquarisk-historisk Beskrivelse over Aarhus Dom* (Aalborg 1810) verschaft niet meer gegevens.

P. Nösen S.J. te Aarhus was zoo vriendelijk mij te bevestigen, wat door deze oudere schrijvers over een voormalige chartreuse in zijn woonplaats wordt medegedeeld.

³⁾ Naar zij veronderstelden.

is niet onwaarschijnlijk, dat Dom Goswinus reeds vóór 1428 herhaaldelijk met een visitatieopdracht naar een dezer chartreusen is gezonden. Was het misschien het klooster Arensbock bij Lübeck, in 1399 bij de Orde geincorporeerd, dat hij voor een of andere aangelegenheid heeft moeten bezoeken? Daar had hij ook zijne familieleden kunnen ontmoeten. Toen hij nog prior was te Zeelhem, »so toech hij op een tijt tot sinen vader in denemarken«, vertelt het Handschr. D. Zeer aannemelijk zou de volgende voorstelling zijn van den gang van zaken. Koning Erik XIII, die den karthuisers zeer genegen was, wilde een klooster stichten in Pommeren. (Le Couteulx VII, blz. 23-24). Reeds eenige jaren was men te Rugenwalde met de stichting bezig, doch het scheen niet te willen vlotten, ofschoon het generaal-kapittel al meermalen daartoe beschikkingen had getroffen. In 1404 stonden de monniken, die daar reeds als initiatores verbleven, zelfs op het punt om het plan op te geven. (Le Couteulx VII, blz. 34-37). In 1406 echter herhaalde het Ordebestuur de pogingen. (Le Couteulx VIII, blz. 193-194). Er ging een schrijven naar het klooster bij Lübeck, waarbij deszelfs prior Joannes Walckoff als rector over de jonge nederzetting te Rugenwalde werd aangesteld. Onder diens leiding slaagde men er in deze te voltooien, zoodat zij in 1412 door twee visitatoren namens het generaal-kapittel formeel bij de Orde kon worden ingelijfd. Misschien is Gozewijn Comhair hier de eene of andere maal of beide keeren als visitorator opgetreden. Indien de »Mester Gerd Kumhar«, waarvan in 1406 te Lübeck sprake was, Gozewijns vader is geweest, is de veronderstelling niet gewaagd, dat bij die gelegenheid

de samenkomst met zijn vader plaats vond, waarvan het Handschr. D. gewaagt, en dat hij allicht ook een ontmoeting heeft gehad met koning Erik, wiens biechtvader hij later zou zijn. Deze monarch heeft zijn laatste levensjaren doorgebracht in het Rugenwaldsche klooster Marienkron te midden der monniken van St. Bruno, waar hij ook stierf in het jaar 1459. Schwengel, die van dit klooster een doodenlijst heeft samengesteld¹⁾, vermeldt Eric, koning van Denemarken, Zweden en Noorwegen als »associatus« der karthuisers²⁾.

Reeds eeuwen vóór Comhair's tijd waren er pogingen gedaan om in Scandinavië een blijvende nederzetting te krijgen van karthuiser-monniken.

Bisschop Eskil van Lund, de vermaarde »Apostel van het Noorden«, die in het jaar 1156 een reis naar Rome had gemaakt, bezocht vervolgens in gezelschap van den H. Bernardus het karthuiserklooster van Mont-Dieu in het diocees Reims. Zeer getroffen door den heiligen levenswandel zijner bewoners, nam hij zich voor om ook in Denemarken een klooster te stichten voor de zonen van St. Bruno, in de overtuiging dat zoowel door hun voorbeeld als door hun gebed en boetepleging aan zijn missie rijke vruchten zouden deel vallen. Omstreeks 1162 vertrok de monnik Roger met eenige gezellen van Mont-Dieu naar

¹⁾ Georgius Schwengel, *Propago Ordinis Cartusensis*, 9 vol. ms. (British Museum, additional ms. nos. 17085-17006).

²⁾ Ook in Engeland breidde de Orde zich uit. Koning Hendrik V stichtte het klooster bij Schene. Het generaal-kapittel gelaste in 1415 aan de priors der chartreusen bij Arnhem en Antwerpen om daarvoor »initiatores« te leveren. (Bohlic, *Chronica Ord. Cart.* III, blz. 467; Le Couteulx VII, blz. 348).

Denemarken om daar de nieuwe planting te beginnen ¹⁾.

In 1163 kwam hij in Lund aan. Groot bleken echter de moeilijkheden te zijn. Het gure klimaat dunde de kleine kolonie en het missieland bracht geen novicen aan. De bisschop van Roskilde had hun in het N.O. van Seeland, te Asserbar, een klooster aangewezen. Spoedig moest andermaal een beroep worden gedaan op Mont-Dieu om versterking te brengen aan de jonge nederzetting. De Cistercienserabt Pierre de Celle was haar pleitbezorger ²⁾. Het generaal-kapittel der Orde zond nog een paar monniken en broeders ³⁾. Desondanks bleek de stichting niet stand te kunnen houden en reeds kort daarna verlieten zij Scandinavië.

IJsland, dat gedurende meer dan een eeuw aan Noorwegen behoord had, kwam in 1380 met zijn toenmalig moederland aan de Deensche kroon.

Het Christendom was er reeds in de tiende eeuw gebracht. Sedert het jaar 1106 was het eiland kerkelijk verdeeld in twee bisdommen. In 1056 was het bisdom

¹⁾ *La Chartreuse du Mont-Dieu*, par l'abbé J. Gillet (Reims 1889), blz. 119—122, 135—136. *Le Couteulx*, II blz. 399, V, blz. 399; *Le Vasseur*, I 44a. *Maisons de l'Ordre des Chartreux, vues et notices*, Tome IV (Parkminster-Sussex 1919), blz. 301—302; Münter, *Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen*, II I (Leipzig 1831), blz. 299, 333, II II, blz. 164.

²⁾ «La moisson en effet est abondante en Dacie; déjà même elle blanchit et demande à être recueillie, mais les ouvriers sont peu nombreux pour suffire à la besogne». Petri Cel. lib. V ep. 9, geciteerd door abbé Gillet, t. a. p., blz. 135.

³⁾ O. a. de bijna honderdjarige convers Aynardus van het klooster te Witham (Engeland) kreeg opdracht om zich bij hen te voegen. Deze schrok zoodanig van den hem verstrekten last, dat hij uitriep: «Van Denemarken, verlos mij, Heer!» *Le Vasseur*, I, blz. 21; *Daugaard*, *Om de danske klostre 'n Middelalderen* (Kobenhavn 1830), blz. 31.

Skálholt opgericht, dat omvatte het Zuidelijke, Westelijke en Oostelijke deel. Een halve eeuw later kwam het diocees Hólar tot stand, welks rechtsgebied het Noordelijk gedeelte des lands was ¹⁾. De bisschoppen van Skálholt en Hólar waren als suffraganen van den aartsbisschop van Thronjém in de hiërarchie der H. Kerk opgenomen. Hier pleegde de wijding der IJslandsche bisschoppen plaats te hebben. Hierheen reisden zij ook meermalen om verschillende aangelegenheden persoonlijk met het hoofd der kerkprovincie af te doen, waardoor zij ook veelal gelegenheid hadden om met den koning en zijn hof in aanraking te komen. De meeste bisschoppen reisden gedurende hun bestuur meermalen naar Noorwegen, en omgekeerd zonden de aartsbisschoppen visitatoren naar IJsland.

Vele IJslanders studeerden in Noorwegen, Engeland, Frankrijk en Duitschland.

De geestelijke en materieele toestanden waren in den aanvang der 15de eeuw op IJsland verre van gunstig. In 1402 was de zwarte dood opgetreden. Twee jaren later was de clerus er op 50 priesters na door uitgestorven. Twee derde der gansche bevolking kwam om. Skálholt was nagenoeg uitgestorven. Slechts één geestelijke en twee leeken overleefden de ramp. In 1405 had een besmettelijke ziekte negen tiende van den veestapel weggevaagd en daarmee de hoofdbron van bestaan grootendeels weggenomen. De nationale takken van voortbrenging gingen goeddeels te niet en de handel op Engeland en andere landen was door dit alles allengs verlopen. De priesters moesten soms een tijdlang het H. Misoffer achter-

¹⁾ *Wetzer und Welte's Kirchenlexicon*, i. v. «Island» (von A. Baumgartner S.J.)

wege laten, daar er geen wijn werd aangevoerd.

Niet minder bedroevend was er de toestand op godsdienstig en zedelijk gebied geworden. Arní Olafson, die van 1413-1430 bisschop van Skálholt is geweest, was een wereldsch man, die gedurende de laatste tien jaren zijn bisdom vanuit het buitenland bestuurde. Onder dit absenteïsme leed de kerkelijke tucht op het eiland. Nog grooter werd het godsdienstig verval onder Jón Gerrekson (1430-1433), den voorganger van Gozewijn Comhair in het episcopaat¹⁾. Deze onwaardige prelaat was een gunsteling van koning Erik. Na reeds wegens zijn in vele opzichten laakbaar gedrag door Paus Martinus V te zijn afgezet als aartsbisschop van Upsala, wist hij, naar Engeland uitgeweken zijnde, 's konings gunst opnieuw te winnen. Het gelukte hem nu om den bisschoppelijken zetel van Skálholt te bemachtigen, waarvan hij (in 1430, vergezeld van eenige metgezellen, bezit kwam nemen. Zijn wandaden brachten de reeds zoo zwaar beproefde bevolking tot zulk een woede, dat men den prelaat te lijf ging.

De IJslandsche geschiedschrijver Finnur Jónsson verhaalt hoe de bisschop met de zijnen op 18 Juli 1433 in de kathedraal vluchtte, waar hij zich kleedde met de pontificale gewaden en zich met de H. Hostie in de hand voor het altaar plaatste. De IJslanders echter, die inmiddels de kerkdeuren hadden geforceerd, waren niet te bedaren. Zij ontrukten hem de

¹⁾ A. Baumgartner S.J. vermeldt t. a. p. tusschen hen beiden nog als bisschop van Skálholt »Jón, Däne oder Engländer«. Bedoelt hij wellicht den bisschop van Hólar Jón Vilhjálmsson (een Engelschman), die waarschijnlijk als administrator is opgetreden gedurende het tijdvak, dat de zetel van Skálholt vacceerde?

bisschoppelijke insigniën, duwden hem met een zwaren steen in een zak en verdronken hem in de rivier de Brúará.

Was het wonder, dat de koning, door het bericht dezer gebeurtenissen ontsteld, en wellicht met wroeging vervuld, thans ernstig ging uitzien naar een man van karakter die, door geen eigenbaat gedreven, met takt en vaste hand en ook door eigen voorbeeld in staat zou zijn om den hopeloos ontredderden kerkelijken en maatschappelijken toestand op IJsland weder op orde te brengen?²⁾

De monnik Gozewijn Comhair werd dan in 1435 geroepen aan het hoofd van het bisdom Skálholt.

Van zijn bisschopswijding bezitten wij evenmin eenig bericht als van de wijze, waarop zijn electie heeft plaats gehad. Wel vernemen wij, dat de bisschop van Skálholt zich in November 1436 in Engeland ophield met het oogmerk om zich weldra naar IJsland te begeven. Dit blijkt n.l. uit een diploma van 22 Nov. 1436, door koning Hendrik VI te Westminster afgegeven²⁾. Daarin wordt den bisschop »qui ad adeundum partes praedictas causa visitandi Episcopatum suum se disponit«, vergund om met zijn gevolg naar IJsland te varen in een schip bevracht met levensmiddelen en andere goederen. En vervolgens om, aldaar aangekomen, hetzelfde schip, geladen met IJslandsche goederen naar Engeland te doen terugkeeren, om zodoende zijne crediteuren te voldoen.

¹⁾ Vgl. A. Baumgartner S.J. in Wetzler und Welte's *Kirchenlexicon*, 2^e Aufl., i. v. »Island«, kol. 1015.

²⁾ Rijmer-Holmes, *Foedera, conventiones, literae et cujuscumque generis Acta publica inter Reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, vel communitates*. (Hagae comitis 1741), Tom. V, pars I, blz. 36.

Uit een aanteekening in het *Niederstadtbuch* van Lübeck d.d. 8 Dec. 1436¹⁾ blijkt, dat bisschop Goswinus ten behoeve van Nicolaus Olevesson, kanunnik in Kopenhagen een som gelds heeft gedeponeed.

In Januari 1438 bevond de bisschop van Skálholt zich wederom in Engeland, en verkreeg hij andermaal de toestemming des konings²⁾ om met een Engelsch schip, geladen met levensmiddelen en andere waren naar IJsland te gaan en om dan het schip, nadat het van vracht heeft verwisseld, weder te doen terugkeeren. Richard Weston, »stokfyshmonger«, en Thomas Harlowe, »Iremonger«, te Londen, stonden in voor de naleving der bepalingen betreffende het toltarief.

Later wordt nog eenmaal melding gemaakt van handel op Engeland. De koning geeft te Windsor op 26 Febr. 1440 een gunstige beschikking³⁾ op een smeekschrift, hem aangeboden door Johannes Sechford en Johannes Candeler, waaruit hij heeft vernomen, hoe de bisschop van Skálholt, dien hij noemt »confessor carrissimi Fratris nostri Regis Daniae«, gebrek heeft aan het allernoodzakelijkste voor kerkelijk gebruik en persoonlijk onderhoud. Men had op IJsland noch brood, noch wijn of bier — alleen melk en water — en ook ontbrak het den bisschop en de zijnen aan stof om zich te kleeden. Weshalve Gozewijn Comhair genoemde personen had opgedragen om den koning vergunning te vragen om met twee schepen levensmiddelen en stoffen naar IJsland te brengen en daarna beladen met Ijslandsche goederen in Engeland terug te mogen keeren. Koning Hendrik VI stond dit toe,

¹⁾ *Codex Diplomaticus Lubecensis*, 1^e Abth. VII, blz. 704.

²⁾ 29 Jan. 1438. Rijmer-Holmes, Tom V, pars I, blz. 45.

³⁾ Rijmer-Holmes, t. a. p., blz. 75.

overwegende o. m. »quod Divinum servitium Communionemque, et Baptismam in Terra praedicta, absque Relevamine et Auxilio nostris in hac parte, verisimile est deficere et cessare, eo quod in dicta terra neque frumentum, vinum, neque sal existant, ut informamur«.

Toen Comhair op IJsland kwam, was Jón Viljálms-son (Jonas Vilhelmi), een Engelschman, bisschop van het andere diocees, Hólar. Deze was een ruw man, die met den H. Stoel in onmin geraakte en ook bij de eilanders grooten tegenstand ontmoette, o. a. wegens zijn begunstiging van de Engelsche kooplui, die velerlei euveldeaden bedreven. Hij schijnt in 1435 vertrokken te zijn¹⁾. Na hem kwam in Hólar een andere Engelschman, Johannes, van wien weinig bekend is. In een diploma²⁾ van 28 Mei 1436 wordt hem als pasbenoemde bisschop van Hólar door koning Hendrik vergunning verleend om zich in te schepen voor IJsland ten einde aldaar bezit te nemen van zijn bisdom. 18 Febr. 1438 ontvangt hij verlof om in Engeland schepen te laden en naar IJsland te doen varen³⁾.

Verder wordt niets van hem vernomen, terwijl sedert 23 April 1439⁴⁾ Gozewijn Comhair optreedt als administrator van het bisdom Hólar.

Gozewijn Comhair heeft met grooten ernst en toewijding zijn bisschoppelijke bediening uitgeoefend. Streng en sober voor zich zelve, zorgzaam voor de hem toevertrouwde kudde, slaagde hij er in om het verwaarloosde diocees weer tot bloei te brengen.

¹⁾ Finni Johannaei *Historia Ecclesiae Islandiae* (Havniae 1772—1778), II blz. 580; *Kirchenlexicon* i. v. »Island«.

²⁾ Moll, t. a. p. blz. 169, noot 3 veronderstelt ten onrechte, dat hij tot 1438 is gebleven.

³⁾ Rijmer-Holmes, t. a. p., blz. 45.

⁴⁾ Finnus Johannaeus, II blz. 475.

Ofschoon hij als bisschop daartoe niet gehouden was, droeg hij steeds nog het karthuizerhabijt en ook het ruige cilicium ¹⁾, terwijl hij zich bleef onthouden van het eten van vleeschspijzen, aldus dezelfde grootmoedigheid betoonend als zijn groote tijd- en ordegenoot, de Z. kardinaal Albergati en andere karthuizerbischoppen: Sint Hugo, Sint Anthelmus en Sint Stefanus van Die ²⁾.

Persoonlijk visiteerde hij de verschillende deelen van zijn uitgestrekt bisdom, hetgeen wat wilde zeggen op IJsland. Iemand, die het beoordeelen kan, de tegenwoordige apostolische prefect van IJsland, schreef ³⁾: »In weerwil van zijn hooge jaren, het gure klimaat, het totale gebrek aan wegen in bergachtige en vulkanische streken, waar steile rotsen en wilde stroomen de reis onophoudelijk belemmeren, in weerwil van allerlei moeilijkheden en gevaren, bezocht Gozewijn al de dorpen en steden van zijn bisdom, ten einde er de kerkelijke tucht te herstellen, het geloof te prediken en zich met eigen oogen te overtuigen van de bestaande toestanden ten einde ze des te zekerder te kunnen verbeteren«. Finnur Jónsson, IJslands kerkgeschiedschrijver ⁴⁾, deelt mee, dat het Westelijk gedeelte van het diocees o. a. in 1439 en 1444 door den bisschop werd bezocht. De parochiën zoowel als de kloosters ondergingen een degelijke visitatie, waaromtrent menige bijzonderheid

¹⁾ Haren boetekleed, dat borst en rug bedekt en tot de onderkleding van een karthuizermonnik behoort.

²⁾ Molin, *Historia Cartusiana*, I, blz. 450, II, blz. 148—149.

³⁾ M. Meulenberg, G. v. M., *Een Nederlander aan het hoofd der Kerk van IJsland in de XVe eeuw*, in het maandschrift *Onze Missionarissen en Missiehuizen*, 3^e jaarg., blz. 83—90.

⁴⁾ Finni Johannaëi, *Historia Ecclesiae Islandiae* (Havniae 1772—1778) II, blz. 475 e. v.

ons is bewaard gebleven in het werk van Finnur Jónsson en in Jón Thorkelsson's *Diplomatarium islandicum*. Uit alle oorkonden blijkt, dat Gozewijn een ijverig en waardig herder was.

Gedachtig wellicht hetgeen onlangs op het Concilie van Basel was bepaald ¹⁾, heeft hij het ook raadzaam geacht om door het houden eener synode de hem toevertrouwde belangen te bevorderen. Zoo belegde de bisschop van Skálholt, tevens apostolisch administrator van het bisdom Hólar, in Juni 1439 eene synode voor geheel IJsland, en wel in zijn (houten) kathedraal. Het is weer Finnur Jónsson, die ons de daar vastgestelde besluiten mededeelt. Vooreerst worden bekrachtigd de synodale voorschriften van de vroegere kerkvoogden Magnus, Arni Thorlaksson, Jón Sigurdsson en Vilkin. De hieraan toegevoegde canones betreffen de zeden der geestelijkheid en de uitoefening der zielzorg, de kerkelijke tucht en de pastorale belangen ²⁾.

Op het einde van het jaar 1445 bevond de bisschop van Skálholt zich in Engeland. Uit een diploma ³⁾, gedagteekend: Westminster 4 December 1445 blijkt, dat koning Hendrik VI hem in zijne bijzondere bescherming heeft genomen en hem bij open brieven gedurende een jaar een bijzonder vrijgeleide heeft verschaft in geheel zijn rijk, zoodat het aan den bisschop vrijstond om zoo vaak het hem behaagde het gebied des koninkrijks te verlaten en er weer terug

¹⁾ Hefele, *Conciliengeschichte*, VII, blz. 557.

²⁾ Een uitvoeriger relaas van Comhair's werkzaamheid op IJsland gaf W. Moll in *Studien en Bijdragen*, t. a. p.

³⁾ R ij m e r · H o l m e s, Tom. V, blz. 151.

te keeren en te vertoeven »una cum familiaribus, equis, bonis, rebus et herediis suis licitis, ac cum vasis argenteis, et jocalibus, pro statu suo necessariis, necnon argento et auro in massa ponderis viginti et trium marcarum Troie, pro calicibus et aliis vasis ecclesiasticibus ad honorem Dei et Ecclesie sue inde fiendis«. Gozewijn Comhair schijnt dus voornemens te zijn geweest om vanuit het hooge Noorden via Engeland naar de Nederlanden of naar Frankrijk te reizen, aldaar verschillende bezoeken af te leggen en aan gelegenheden te behandelen, om daarna binnen het jaar weder langs denzelfden weg naar IJsland terug te gaan. Tevens voerde hij zilver en goud mede, tot een gewicht van 23 marken Troyes met het oogmerk dit — waarschijnlijk bij een zijner familieleden — te laten verwerken tot kelken en andere vaten voor kerkelijk gebruik.

In Februari d. a. v. treffen wij hem aan in zijn voormalig klooster te Zeelhem¹⁾, blijkens een oorkonde, gedateerd 19 Februari 1446, (bijlage IV). Dit stuk is een transfix der oorkonde van 5 Aug. 1422 en bevat definitieve beschikkingen aangaande de bestemming der door zijn vader nagelaten goederen, door hem getroffen krachtens de machtiging, die hem destijds door het generaal-kapittel was gegeven en uit hoofde der beschikkingsbevoegdheid, hem voorheen door zijn vader in diens testament toegekend. Opmerkelijk is hierin de bepaling ten gunste van des bisschops bloedverwant Ywanus Komhair »qui dictus Ywanus Theodicum pie memorie fratrem suum in nostro servicio ac cum eodem suo fratre omnia ejus fere bona

¹⁾ Waar Hendrik Orsoy (Zie: N. N. Biogr. Wdb. VI) toen prior was.

lamentabiliter amisit«. Of deze Diederik Comhair, die blijkbaar, hetzij voortdurend hetzij tijdelijk, in Gozewijns dienst stond, door een scheepsramp of op andere wijze is omgekomen heb ik niet kunnen achterhalen.

In Mei 1446 hield de bisschop van Skálholt zich op in Deventer en omgeving¹⁾, waar hij verschillende kloosters bezocht en familie en bekenden mocht wederzien. Bekend is zijn bezoek aan het Lamme van Deysehuis in zijn vaderstad²⁾. Toen de prelaat dit klooster »vysentierde«, stond het onder de geestelijke leiding van Godfried Hoorn.

Het lijdt geen twijfel, dat de bisschop in dezen tijd ook een bezoek heeft gebracht aan het Meester Geertshuis en aan het Heer Florenshuis, ofschoon het ons nergens uitdrukkelijk wordt medegedeeld. Als »meestersche« van eerstgenoemd huis fungeerde toen Elisabeth van Boemel³⁾ en Godfried Toern van Meurs, die zulk een diepen eerbied voor de karthuizers koesterde⁴⁾, was toenmaals pater van het Heer Florenshuis.

¹⁾ Den 7den Mei was hij er reeds, blijkens den aflatbrief, gegeven ten behoeve van de abdij ter Hoenepe. (Zie blz. 151).

²⁾ Zie de bijdrage van O. A. Spitzen in dl. II van het *Arch. v. d. Gesch. v. h. Aartsbisd. Utrecht*, blz. 183 e. v.

³⁾ *Hier beginnen sommige stichtige punten van onsen oelden zusteren*, uitgeg. door D. de Man ('s Hage 1919), blz. XXXVIII—XLI.

⁴⁾ Blijkens het volgende verhaal, te vinden bij P. Dorlandus, *Chronicon Cartusiense* (Colon. 1608); Lib. V. cap. XXVII:

»Daventriae in coenobio Fratrum, quos divi Hieronymi appellamus, contigit, quod narrabo, iucundissimum exemplum. Nam frater religiosus, simplex ac devotus, pestilentiae morbo deductus est ad extrema. Cunque iam per horas plurimas ita jaceret, ut mortuus crederetur, tandem quasi de gravi somno expergefactus, corpus suum arcte contraxit, et laeto nimis ac placido vultu, coepit eos, qui astabant, cunctos aspicere. Et aperiens os suum, narrabat quae et quanta viderit in coelis: nempe Dei gloriam, altiu-

Over het bezoek, dat bisschop Gozewijn Comhair aan het Lamme van Dyese-huis, een der Deventersche zusterhuizen, bracht, heeft O. A. Spitzen destijds uitvoerige mededeelingen gedaan¹⁾. Andriesken Yserens, de latere moeder van dit huis, was toen een »kleijn beginken«, 13 of 14 jaar oud. Een medezuster gaf van dit bezoek de volgende aardige beschrijving:

»Het geschede eens op een tijt dat die bisscop van IJslant hier binnen was ghecomen ende dese quam oec hier mit salighe here Goert²⁾ in onse weer en wolde hier besien en als hie quam in dat huys daer dit kint sat ende spoelde en doe hyt sach, soe was hem recht nije tot soe kleynen beginken, en hie genck bi hoer staen ende kalde vrentlic ende begeerlic mit hoer ende gaf hoer oec drie dage aflaat van elker pijpen die sie spoelde van al hoer leven dage. Ende hie vraegede hoer wat sie plege te bichten; doe antwoerde sie weder kloecklicke ende segede: »dese wetet wal«, ende wees op heer Goert, mer sie en woldes hem niet

dinem, majestatem, potentiam et sanctorum omnium inenarrabilem beatitudinem. Mirabantur omnes in verbis gratiae, quae frater ille suo promebat ore.

Narrabat etiam, se plurimos illic diversorum Ordinum religiosos homines conspexisse. Porro Dominus Godefridus, illius tunc Congregationis Prior, seu Pater, cum praesens esset, quaerit a fratre, an etiam inter ceteros illic viderit Cartusienses, qui hic tam duram ducunt vitam, et rigidam peragunt abstinentiam. Cui ille cito et laeta voce respondit: »Vidi, inquit, mi Pater, vidi; et quasi apum examina illic conflunt, atque ebulliunt Cartusienses. Coelum iis plenum est«. Haec ubi dixit caeteraque, que dicere jussus fuerat a Deo, obdormivit in Domino«.

P. Dorland van Diest was karthuizer te Zeelhem, waar hij in 1507 stierf. Hij is zeer waarschijnlijk ook de auteur van »Elckerlijc«. (Zie: H. Logeman, *Elckerlijc* (Gaud 1892).

¹⁾ *Archief v. d. Gesch. v. h. Aartsbisd. Utr.* II, blz. 178 e. v.

²⁾ Den toenmaligen rector Godfried Hoorn.

seggen. Dese guede bisscop hadde sunderlinge guet behaegen in dit kint, ende sijn harte mochte hem ook lichte wal tugen wat noch naemaels van hoer worden solde«.

Zeker heeft hij niet verzuimd naar het klooster van Diepenveen te gaan, waar zijn stiefmoeder Aleid ter Poorten sedert 1432 conversinne was, en waar ook haar zuster Gertrud ter Poorten nog leefde. Uit dezen tijt dateeren verschillende aflaatbrieven van Gozewijn Comhair, die thans bewaard worden in de archieven van Zwolle, Deventer, Kampen en Zutphen¹⁾. Zij zijn alle te Deventer afgegeven en wel ten behoeve van het H. Geestgasthuis te Deventer, de cisterciensnonnen van de abdij ter Hoenepe, de zusters-tertiarissen van St. Catharina en St. Agnes te Kampen, van Blesdijk in Friesland, van St. Maria en St. Agnes bij Steenwijk en van het Magdalenaconvent, het Adamanshuis, het Wolfshuis en het Hospitaal te Zutphen.

Merkwaardig is de aflaatbrief van 30 Mei 1440, waarvan het origineel berust in het archief van Kampen. Het breedvoerige stuk vermeldt — men zou zeggen met een overmatige vrijgevigheid — 57 vrome oefeningen, waardoor een aflaat kan worden verdiend. Het getuigt van den diep godsdienstigen zin des bisschops.

Gozewijn Comhair schijnt in den avond van zijn leven het herdersambt te hebben neergelegd. Zijne diocesanen in het hooge Noorden zouden hun vaderlijken »Gottsvein« niet meer in hun midden zien. Ontslagen van den bestuurslast keerde hij terug in de

¹⁾ Zij zijn door W. Mol gepubliceerd in *Studiën en Bijdragen* IV, blz. 137.—206. De oudste is van 7 Mei, de jongste van 29 Juni 1436.

Grande Chartreuse, het huis zijner tweede professie¹⁾. Karthuizer was hij toch in zijn hart steeds gebleven, en »waer dat hy reysede wijde en zijde, hy droech altoes sine celle myt hem in synre herten. Dat seer groet was van sulken man, die in also groten staete was«²⁾. Verklaarbaar is het daarom, dat de bejaarde kerkvorst zich weder voelde aangetrokken tot den vrede van het kloosterleven. Weinige maanden zijn hem nog geschonken in de eenvoudige cel en de verlatenheid van het gebergte in Dauphiné. Weinige maanden, maar voldoende om door contemplatie en beoefening der monastieke deugden herademing te vinden, na al de bedrijvigheid zijns levens.

Hij overleed in het groote klooster bij Grenoble op 20 Juli 1447, terwijl naar karthuizerzede de monniken en broeders om zijn sterfbed stonden geschaard, »suos inter Carthusianos«. »Hij eynde, zegt een Nederland-sche bron²⁾, zijn leven in overvloedigen gueden werken«, eene getuigenis, overeenkomende met die van Le Vasseur, die mededeelt, dat Gozewijn in den Heer ontsliep »cum ingenti opinione Sanctitatis«³⁾. Tromby (t. a. p. VIII. 193), die daarvoor in een noot naar de — thans nog slechts onvolledig bewaarde — Cartae Capituli generalis verwijst, schrijft: »A di 20 Luglio della corrente età resto similmemente spenta un' assai luminosa lucerna non che nell' Ordine Certosino, nella Chiesa del Signore Il P. D. Gozuino . . . .«

¹⁾ Nic. Molin, *Historia Cartusiana ab origine Ordinis usque ad tempus auctoris anno 1638 defuncti*. Tom. I. (Tornaci 1906) blz. 450—451. Petreïus, *Bibl. Cart.* blz. 108; Raaijmakers, t. a. p., blz. 36.

²⁾ *Handschr. D.* blz. 269.

³⁾ Le Vasseur, t. a. p., II. blz. 508.

Zijn stoffelijk overschot rust op het kerkhof der Grande Chartreuse. Slechts een eenvoudig houten kruis zonder eenig opschrift duidde oudtijds aan ingewijden de plaats aan, waar het gebeente lag van den bisschop van Skálholt. Op den huidigen dag echter is elke herinnering daaraan verdwenen, want van de graven uit Comhair's tijd zijn ook geen registers be-waard gebleven¹⁾.

Zoo verloor het IJslandsche diocees zijn uitnemen-den herder, en het heeft lang geduurd eer weder een bisschop te Skálholt resideerde. Tot het jaar 1449 bleef het hooge ambt vacant. Wel kwam in het jaar 1444 de twee jaren te voren gewijde bisschop van Hólar, Gottskálkr I Gottskálksson, bezit nemen van zijn diocees. Mogelijk stond diens komst in verband met het vertrek van Gozewijn Comhair. En waar-schijnlijk was deze prelaat, althans na Gozewijn's ver-scheiden, tevens administrator van het andere bisdom, want in 1448 visiteerde hij het diocees Skálholt²⁾. Doch eerst in 1449 volgde de keuze van Marcellus, kanselier van koning Christiaan I, als opvolger van Gos-winus. Deze kerkvorst bestuurde echter zijn diocees door middel van vicarissen-generaal³⁾.

De herinnering aan Gozewijn Comhair schijnt nog lang op het hooge eiland levendig te zijn gebleven. Moll verhaalt⁴⁾ op gezag van den schrijver van een onuitgegeven »Onomasticon Islandicum«, die leefde in

¹⁾ Ik dank deze inlichtingen aan V. P. Dom Benedictus Maria Lambres O. Carth. te Parkminster (Engeland), die mij ook elders wel zijn zeer gewaardeerde hulp heeft willen bieden.

²⁾ Paus Nicolaas V raadpleegde hem in dat jaar ook over de bezetting van den bisschopsstoel op Groenland.

³⁾ *Kirchenlexicon* i. v. »Island«.

⁴⁾ *Studiën en Bijdr.*, t. a. p.

het begin der 18de eeuw, dat de nog steeds op IJsland inheemsche doopnaam Gottsvein (verkort: »Gosi») vóór Comhair's tijd daar geheel onbekend was, doch sedert gaarne werd aangenomen. En de hoogleeraar zag hierin terecht een veelbeteekenend bewijs, dat onze landgenoot als kerkvoogd voormaals in de achting en liefde der eilanders rijkelijk heeft gedeeld ¹⁾.

Op gezag van het onuitgegeven 8ste boek van Dorlandus' *Chronicon Cartusiense*, die 't weer had van Bostius († 1499) ²⁾, deelt Petreius mede ³⁾, dat Comhair o. m. geschreven heeft een boek *Super Oratione Dominica*, »nitidum nimirum, disertum, elegantem«. De literatuur over den Pater Noster had in het begin der 15de eeuw een grooten omvang aangenomen. Van Comhair's tijdgenooten te Zeelhem zijn het Herman van Santdorpe (I e V a s s e u r I 502 en II 508) en Jan van Brederode (Des Coninx Summe) geweest, die ook verhandelingen over dit thema hebben geschreven.

Hetgeen wij over zijn bisschoppelijk bestuur konden melden, zijn slechts betrekkelijk weinige mededeelingen. Wij moeten met Moll blijven hopen, dat weleer een systematisch onderzoek naar levensberichten en oorkonden over Comhair in de Scandinavische en IJslandsche archieven ruimschoots stof moge opleveren voor een meer volledige schets, opdat te gelegener tijd een goede biographie zal kunnen worden geschreven.

In 1923 heeft onze hooggeplaatste landgenoot kardi-

¹⁾ Behalve hetgeen reeds is geciteerd, raadpleegde ik nog o. m.: Morotius, *Theatrum Chronolog. S. Ordinis Cartus.* (Taurini 1681); Vallier, *Sigillographie de l'Ordre des Chartreux.*

²⁾ *De praeceptis aliquot Cartus. familiae patribus.* (Colon. 1609).

³⁾ *Bibl. Cart.* blz. 109.

naal van Rossum een apostolische reis gemaakt naar de missies der Noordelijke landen van Europa ¹⁾. De Prefekt der Propaganda bezocht vooreerst Denemarken. In Juli 1923 werd de kardinaal vervolgens met groote onderscheiding en eerbied door de bevolking van IJsland begroet. Dit missieveld, sedert kort een zelfstandige Apostolische Prefectuur, wordt bearbeid door de Nederlandsche missionarissen van het Gezelschap van Maria. Daarna werd de Noorweegsche grond betreden ten einde het uitgestrekte arbeidsterrein van den Hollandschen bisschop Dr. Jan Olaf Smit aan te doen.

Na Zweden werd ten slotte Finland bereikt, en aldaar met groote plechtigheid aan zijn eersten Apostolischen Vicaris Mgr. Buckx, eveneens Nederlander, de bisschopswijding toegediend.

Deze merkwaardige visitatie-reis is een gereede aanleiding om den Nederlander te gedenken, die lang voordat het hooge Noorden van de eenheid der H. Kerk is losgescheurd, er met eere den bisschopsstaf heeft gevoerd, den Karthuizer Gozewijn Comhair, »een cloeck wijs verstandel man«, die evenals onze kardinaal en de huidige apostolische vicaris van Noorwegen en Spitsbergen, een zoon was van de IJsselstreek, en die door den hoogleeraar Moll werd gekenschetst als: »een man beziel met den geest van christelijken ernst en liefde, die, van de Deventersche fraters uitgegaan, een hoog te waardeeren factor is geworden in de

¹⁾ Zie de authentieke beschrijving dezer reis, in 1923 uitgegeven bij E. de Bout en Zonen te Rotterdam en getiteld »*Aan mijne Katholike Landgenooten*«, door Zijn Eminentie Wilhelmus Marinus Kardinaal van Rossum. (47 blz.); voorts Jac. de Vreese S. J., *Veelbelovend IJsland* (Leuven z. j.).

geschiedenis der zedelijke ontwikkeling van onze en naburige natiën«. En wat deze Protestantsche historicus eenige regels verder vóór bijna 50 jaren schreef, lijkt ons providentieel:

»Gelijk het leven van den individuëlen mensch eerst recht eerwaardig en schoon is te noemen, wanneer het niet alleen voor hem zelven, maar ook voor anderen vruchtbaar is, zoo is ook het leven eener natie, die zich in het beloop der tijden gelukkig ontwikkelde, eerst dan recht achtbaar, een zegen voor de groote huishouding der menschheid, wanneer zij zonen vormde, die als organen van zedelijke en verstandelijke beschaving onder andere volken optraden, om die volken, zij het soms ook in het verborgene, door overplanting hunner beginselen en door edel bedrijf te beweldadigen«¹⁾.

HOUTEN (U).

H. J. J. SCHOLTENS.

¹⁾ *Studien en Bijdragen* IV, p. 186.

BIJLAGE I.

Notariële akte, houdende een overeenkomst tusschen, prior en convent van het karthuizerklooster te Zeelhem en Gerrit Comhair, aangaande de nalatenschap van diens overleden echtgenoot, alsmede den uitersten wil van voornoemden Gerrit, 18 October 1410.

In nomine Domini amen. Per hoc publicum instrumentum cunctis pateat evidenter quod anno nativitatis eiusdem Domini millesimo quadringentesimo decimo, indictione tercia, mensis octobris die octava decima, hora prima vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini domini Johannis divina providentia pape vicesimi tercii anno suo primo, in mei notarii publici testiumque subscriptorum ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum presentia, personaliter constituti honeste et discrete persone dominus Gosswinus dictus Comhair, prior domus Carthusiensis in Zeelhem prope Dyest parte ex una, et Gherardus dictus Comhair pater legitimus dicti domini Gosswini prioris parte ex altera, predictus dominus Gosswinus prior nomine suo et sui conventus predicti intuitu multiplicium beneficiorum sibi et suo conventui a patre suo prestitorum et adhuc de gratia Dei et ipsius pia benivolentia prestandorum prefato patri suo supportavit et resignavit omnia bona mobilia seu immobilia que prefato domino Gosswino priori vel suo conventui ex parte Barce quondam matris sue pie memorie competere poterant vel potuerunt, prefatumque patrem suum nomine suo et sui conventus prescripti de omnibus hiis acquitavit et quitum clamavit, omnesque et singulos quorum interest vel interesse poterit. Preterea prefatus Gherardus Comhair pater predicti domini Gosswini prioris recognoscens se in presentiarum nullum alium habere heredem proximiorum quam prefatum dominum Gosswinum priorem et conventum de Zeelhem prescripte

ratione ipsius cupiensque sua bona temporalia pro eternis commutare in augmentum divini cultus voluit etiam in casu quo prefatus dominus Goszwinus prior ante eum ex hac vita decederet fratres antedictae domus pro tempore suos veros et legitimos esse successores et heredes ad omnia sua bona mobilia et immobilia et ad hoc fratres prefate domus pro tempore omnibus modis jure et forma quibus melius et efficacius de jure potuit successores et heredes suos instituit ita ut post decessum ejus quem deus felicem faciat, liberam et plenariam habeant potestatem ea omnia bona ut premittitur movenda, evincenda, levanda, percipienda et in proprios usus tamquam sua propria bona convertenda non obstante contradictione cujuscumque seu quorumcumque exceptis illis et ejusmodi bonis mobilibus et immobilibus de quibus ipsum Gherardum prefatum ante mortem suam sub testamenti aut qualiscumque alterius proprie donationis assignationis seu ordinationis forma disposuisse constiterit aut constare contigerit in futurum, quas donationes assignationes seu legationes eque ut presentis instrumenti roboris et vigoris voluit habere et consequi firmitatem. Verum tamen in casu quo contingerit prefatum Gherardum post hec prolem legitimam procreare et sibi superstitem relinquere, tunc voluit sepedictus Gherardus quod fratres sepedictae domus in Zeelhem succedant sibi ut prescriptum est tantum pro portione unius liberorum. Hec autem omnia et singula ut prescripta sunt prefati dominus Goszwinus prior et Gherardus ejus pater legitimus rata grata et firma haberi voluerunt et valere omnibus modo et forma quibus melius et efficacius tam in jure canonico quam civili valere poterunt, promittentes per fidem eorum corporalem prestitam in manus mei notarii subscripti stipulantes et recipientes nomine eorum quorum interest vel interesse poterit contra premissam ordinationem nunquam publice vel occulte, directe vel indirecte per se alium vel alios facere seu venire in posterum vel in futurum, omnibus exceptionibus doli mali fraudis cavillationibus seu defensionibus tam juris canonici quam

civilis que contra premissa seu eorum aliqua abici possunt in hiis penitus exceptis et inclusis, super quibus omnibus et singulis antedicti dominus Goszwinus prior et Gherardus ejus pater nomine eorum et omnium quorum interest a me notario subscripto unum vel plura instrumentum vel instrumenta in forma meliori eis fieri petierunt. Acta fuerunt hec in sepedicta domo Carthusiana in cella prioris predicti anno indictione mense die hora et pontificatu premissis. Presentibus ibidem una mecum honestis personis et discretis Godefrido dicto vander Smissen et Matheo dicto vanden Water testibus leodiensis dyocesis ad premissa testificanda vocatis et requisitis.

Et ego Johannes Ghenaert de Lewis sacra
 Signum imperali auctoritate notarius quod premissis
 van omnibus et singulis una cum prenomina-
 den notaris testibus presens interfui, ea que sic fieri vidi
 et audiui, ideo hoc presens publicum instrumentum per manus alterius michi fidelis scriptum exinde confeci signoque meo solito et consueto signavi rogatus et requisitus in testimonium premissorum.

Staatsarchief te Hasselt (België), Chartreux
 de Zeelhem, Carton No, 5. charte No. 55.

BIJLAGE II.

*Testament van Gerrit Komhar, muntmeester
 te Lund in Denemarken. 7 December 1415.*

In nomine Domini amen. Anno nativitatis Ejusdem
 M^o CCCC^o XV°, indictione VIII^a, die VII^a mensis decembris, hora VI^a vel quasi in domo monetarii lundis, papa pro tunc non existente, in mei notarii publici et testium infra scriptorum presentia personaliter constitutus honestus et discretus vir Gerhardus Komhar, laycus Trajectensis dyocesis, sanus ut videbatur corpore sensuumque suorum discretionis ac mentis bene compos,

testamentum suum et ultimam voluntatem de bonis temporalibus a deo sibi concessis seu quoad vixerit concedendis, ordinavit et disposuit in hunc modum: Primo revocavit et adnichilavit dictus testator prout et quemadmodum de jure debuit et potuit quodcumque per eum conditum testamentum et omnem dispositionem quam de bonis suis prefatis in toto vel in parte per antea fecerat et precipue litteram quandam in qua dudum coram scabinis Daventriensibus dictus testator fecerat commissarios suos de certis habitationibus seu mansionibus suis intra muros oppidi Daventriensis situatis Johannem ter Porten, Gerhardum de Rijssen et Gotschalum filium Johannis atque ejusdem littere vigorem et robur penitus adnullavit proinde dictus testator quod in casu quo in futurum alios de legitimo thoro non genuerit liberos qui ipsum supervivant tunc postquam per voluntatem dei ipsi debitum carnis universe exsolverit executores ejus ad opus dicti testamenti statim occupare, petere, levare et etiam via juris si opus fuerit exigere possint et debeant universa bona ipsius mobilia et immobilia que vel ipsum testatorem prefatum vel alios quoscumque cum pecuniis videlicet ejus comparata ad usum dicti testatoris et ad ipsius voluntatem usque ad finem vite ejus tenuisse et possedisse constitutus tam prompta quam debita cujuscumque etiam tituli aut ubicumque situata fuerint aut detenta, voluit consequenter dictus testator quod de prefatis bonis ejus sic ut prefertur petitis obtentis aut collectis et utique de promptioribus solvi debeant universa ejus debita ad quorum solutionem usque ad hora mortis sui inclusive astrictus et obligatus fuisse legitime probari poterit atque ejus funeralia exequie decenter expleri. Deinde voluit dictus testator quod de supramemoratorum bonorum suorum toto residuo et de partibus magis promptis provideri debeat, primo quibusdam qui erga ipsum testatorem in acquisitione dictorum bonorum suorum fidelibus et diuturnis suis promeruerunt laboribus et serviciis deinde certis ejus propinquis, precipue orphanis et egenis, et postremo devotis religiosis et eorum aliis qui sacris

locis in ipsius testatoris et parentum ejus animarum salutem et qui supramemoratus testator circa prefatam futuram provisionem aut de personis aut de locis prefatis quibus ut supra de dictis bonis suis in universalis providendum disposuit extare (?) ut asseruit nichil in particulari aut expresso specificare vel ordinare voluit, totam commissit et commissum esse voluit cum effectum discretioni et arbitrio religiosi viri domini Goswini filii sui legitimi secundum carnem, ordinis carthusiensis, quem super hoc de mente sua sufficienter se informasse asseruit volens ut quidquid et quemadmodum idem dominus Goswinus circa praefatam provisionem et supramemoratorum bonorum petitionem collectionem aut distributionem extunc vel viva voce vel suis scriptis sub fidedigno testimonio ordinandum vel disponendum duxerit et a dicto testatore patre suo in futurum expresse revocatum aut mutatum non fuerit perpetui roboris firmitatem habeat atque ab executoribus dicti testamenti seu ultime voluntatis prefati testatoris tamquam de expressa et ultima ejus voluntate et commissione processerit et non minus firmiter observari debeat et cum effectum adimpleri non obstante si prefatum dominum Goswinum decedere contingit prefato testatore patre suo superstite remanente. Voluit consequenter dictus testator ut in casu quo in posterum circa intellectum hujusmodi sui testamenti seu ultime voluntatis aut partis ejus dubium aliquod aut controversiam inter quascumque personas unde dicti testamenti executio in toto vel in parte impediri aut differri possit oriri contigerit, quod hoc omnino decidi et determinari debeat sub interpretatione et declaratione supramemorati domini Goswini quem ut supra dictus testator de mente sua in hac parte plenissime asseruit informatum ut quidquid et quemadmodum idem dominus Goswinus circa ejusmodi dubium et dubia, controversia aut controversias vel viva voce vel scriptis suis ut supra declarandum censuerit. Hoc sine ulteriori dilatione aut strepitu tamquam ab ipsius testatoris ore processerit executioni mandari debeat et inviolabiliter observari

consequenter voluit prefatus testator ut in casu quo hujusmodi testamenti seu ultime voluntatis seu ordinatio jure aut vigore testamenti minus fortassis inveniretur valida saltem et robore valeat codicilli. Post hoc prefatus testator eligit, fecit et statuit modo, via et forma quibus debuit hujusmodi testamenti sui seu ultime voluntatis fidelis procuratores commissarios et executores honestos viros dominum Rutgerum ex Insula presbytrum Trajectensis diocesis, Goswinum Comhaire filium sororis sue, Theodoricum Comhaire filium sororis dicti Goswini, Johannem ter Portem, Gerardum de Rijssene et Henricum de Leyden, laicos dicti diocesis, dans et conferens eis et eorum singulis plenam postestatem et auctoritatem agendi, tractandi, procurandi et quibuscumque congruis modis, viis et mediis ad affectum deducendi quidquid ad executionem dicti testamenti seu ultime voluntatis secundum modum superscriptum oportunum videbitur seu quodlibet poterit deservire. Sic etiam ut quilibet dictorum executorum alium loco sui cum eadem et equali potestate et auctoritate constituere aut subdelegare poterit et eundem subdelegatum aut substitutum mutare et alium in locum ejus assumere totiens quotiens videbitur oportunum. Acta sunt hec anno, indictione, mense, die, hora, loco, etc. quibus supra. Presentibus ibidem honorabilibus viris dominis videlicet Westone Pauli, plebano sancte trinitatis ecclesie (Lundis) Petro Petri presbytro Othoniensis diocesis et Bernhardo dicto Wullenput layco Ratzeburgensis dyocesis ac aliis pluribus fide dignis clericis et laycis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Thamarus Petrus de Nacskow clericus Othoniensis dyocesis publicus auctoritate imperiali notarius premissis omnibus superius consignatis cum sic ut premititur agerentur et fierent unacum prenominatis testibus presens interfui ea sic fieri vidi et audivi, que per alium clericum idoneum fideliter conscribi feci et

Signum
van
den notaris.

ingrossari, me negociis legitimis impedito signoque momine meis solitis consuetis signavi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium eorumdem.

Staatsarchief te Hasselt (België), Chartreux de Zeelhem.

BIJLAGE III.

Acte, waarbij Gozewijn Comhair, monnik der Grande Chartreuse, als executeur van zijn vaders uitersten wi beschikkingen trefst over de door dezen nagelaten goederen. 5 Aug. 1422 1).

In nomine Domini Jhesu Christi. Amen. Anno a natiuitate ejusdem millesimo quadringentesimo vicesimo secundo die quinta mensis Augusti hora vesperarum vel quasi, indictione decima quinta pontificatus sanctissimi patris et domini nostri Martini divina providentia pape quinti anno quinto, constitutus personaliter propter ea que secuntur coram me notario publico et testibus infrascriptis, venerabilis et religiosus vir dominus Goswinus Chomhar monachus professus domus majoris Cartusie Grenopolitani diocesis, tamquam executor testamenti seu ultime voluntatis viri pie memorie Gerhardi Comhar patris sui secundum carnem necnon et de licentia bone memorie domini Johannis quondam prioris Cartusie 2), habens potestatem exequendi et executionem mandandi dictam ultimam voluntatem ipsius Gerhardi prout asseruit bona que vigore prefati testamenti ad dictam domum Cartusie pro consummatione dicte executionis alias transtulerat seu transferri fecerat, de quibus nondum fuerat ordinatum in presenti duxit instrumento declaranda, disponenda et ordinanda

1) Van deze akte is in hetzelfde archief ook een vidimus aanwezig d.d. 19 Febr. 1446, gemaakt in tegenwoordigheid van den bisschop van Scalholt.

2) d.i. prior der Grande Chartreuse en generaal der Karthuizerorde.

per modum qui sequitur infrascriptum: Et primo ipsa bona de quibus ut supra restabat prout asseruit ordinandum particulariter specificata secuntur. Et sunt ista: In primis quadragintaquinque floreni antique monete hollandie, quorum tres faciunt duo scuta antiqua justi ponderis et monete regis francie in annuis et perpetuis redditibus in bonis que domus Sancti Johannis Baptiste prope Dyest ordinis cartusienis tenet in villa de Herke leodiensis diocesis. Item triginta libre nigrorum turonensium in annuis et perpetuis redditibus in bonis dictis de mirica (?) sub dominio de Orschot intra districtum Brabantie situatis, quos XLV florenos hollandie et XXX libras nigrorum turonensium prior et conventus dicte domus prope Diest tenentur et promiserunt solvere qualibet anno infra mensem Julium domui Cartusienis prefate prout hoc in litteris eorum desuper confectis et in dicta domo cartusiense reservatis plenius continetur. Item septuaginta measure terre arabilis, que mesure dicuntur Theutonice gemete intra districtum Selandie in terra dicta Bommenee situate. Item quinquaginta octo ejusmodi measure terre arabilis intra districtum Selandie, in terra dicta terra Theodorici¹⁾ situate, de quibus supradictis LXX et LVIII mensuris littere que desuper pro dicta domo Cartusiense confecte sunt in domo et sub custodia prioris et conventus domus prope Antverpiam dicti ordinis cartusienis asseruit conservari²⁾, de quibus supramemoratis bonis dictus venerabilis vir dominus Goswinus Comhar executor prefatus, virtute et vigore potestatis sibi super hoc ut supra concessit ordinavit et disposuit coram me notario publico et subscriptis testibus, in modum qui sequitur sub hac forma. Et primo quod de suprame-

¹⁾ Dirksland.

²⁾ Voor hare bezittingen in deze gewesten werd de Grande Chartreuse steeds vertegenwoordigd door het karthuizerklooster te Kiel bij Antwerpen. Het cartularium van renten en goederen der Grande Chartreuse, afkomstig van het Antwerpsche klooster, bevindt zich in het Staatsarchief te Antwerpen. Het bevat genoeg uitsluitend oorkonden der 15de eeuw.

moratis XLV florenis hollandie et XXX^a libris nigrorum turonensium habeat, habere et recipere debeat annuatim reverendus¹⁾ pater dominus prior qui nunc est et qui pro tempore fuerit domus majoris cartusienis viginta scuta prefate monete francie de quibus teneatur debeat dare quolibet anno circa festum omnium sanctorum cuilibet monacho et fratri converso dicte domus cartusienis quousque valor se extenderit singulas tunicellas; qui novas recipientes veteres rededere debet pauperibus cum recommendatione anime dicti testatoris erogandas. Et quicquid de prefatis XLV florenis et XXX libris ultra prefata XX scuta residuum fuerit, cedere debeat annuatim Goswino Comhar consanguineo germano dicti domini Goswini, ad vitam suam dumtaxat. Item de fructibus et proventibus annuis prefatarum septuaginta mensurarum terre in Bommenee ultra expensis remanentibus habebit quidam sacerdos nomine Rutgherus ex Insula consanguineus dicti domini Goswini executoris ad vitam suam tam singulis annis decem florenos hollandie valoris supramemorati. Et residuum colliget prefatus Goswinus vel propinquior ejus ex parte matris sue ad opus filiarum Rodolphi fratris sui usque ad summam mille scutorum. Et deinceps de supramemorato residuo prefatus Goswinus providebit suis et prefati fratris sui necessitatibus ad vitam suam dumtaxat. Ita ut qui altero eorum descendente superstes remanserit, de prefato colligendo annuatim ultra dictos decem florenos residuo suis possit ut supra necessitatibus providere. Sic tamen si ipsi domino Goswino executori adhuc viventi ita et tam diu videatur esse necesse. Item fructus annui seu proventus aliarum dictarum quinquaginta octo mensurarum et terra Theodorici situatarum ultra expensas remanentes cedent in usus prefati Goswini ad vitam suam dumtaxat. Postquam vero post mortem Goswini aut Rodolphi fratris ejus aut utriusque prefatorum et post

¹⁾ Deze titel is bij de karthuizers uitsluitend voor den generaal (prior Grande Chartreuse) gereserveerd. De overige monniken worden betiteld met »venerabilis«.

collectionem prefatorum mille scutorum ad opus filiarum de quibus supra colligendorum vel alia supramemorata bona in toto vel in parte exonerata fuerint, ordinavit idem executor quod deinceps dictus reverendus pater dominus, prior pro tempore dicte domus cartusiensis, colligere debeat annuos fructus et proventus dictorum bonorum omnium, donec habeat summam sexcentorum scutorum, cum quibus tunc infra annum comparare debeat perpetuos redditus pro emendo panno ad tunicellas supramemoratas quolibet anno, de quibus ut supra debitum solvere teneatur. Post hoc prefatus reverendus pater et prior pro tempore dicte domus cartusiensis de praefatorum bonorum annuis fructibus seu proventibus colliget summam mille ducentorum scutorum cum quibus debeant pro ipsa domo cartusiense perpetui redditus seu alia bona hereditaria comparari, de quibus dabitur pitantia de piscibus quolibet anno conventui die videlicet anniversarii patris dicti domini Goswini executoris testatoris praedicti scilicet tertio ydus decembris. Et residuum dictorum reddituum seu proventuum cedet singulis annis aut quum expediens videbatur pro reparatione dicte domus cartusiensis, grangiarum vel membrorum ubi magnum necessarium aut expediens fore videbitur ita quod dicti redditus vel proventus pro uno anno vel pluribus collecti ad alios usus quam ad dicte reparationis opus minime expendantur. Quibus supramemoratis primo sexcentis et postea mille ducentis scutis sic ut premititur successive collectis voluit et ordinavit prefatus executor quod ex nunc et deinceps perpetuis temporibus supramemoratorum bonorum redditus, fructus et proventus per reverendum patrem dominum priorem pro tempore domus cartusiensis vel ejus commissarium aut commissarium omni anno ea diligentia qua cetera bona dicte domus cartusiensis colligi solent suis temporibus congregari debeant et in pios usus sic illucque ubi quemadmodum vel quo ipsi prefato executori adhuc viventi super hoc visu fuerunt ordinandum fideliter dispensari. In casu vero quo de hujusmodi dis-

pensationis seu distributionis modo nichil specialiter in vita ipsius dicti executoris de quo constare poterit per eundem ordinatum fuerit vel expressum, volebat idem executor quod tunc jus et actio dicte dispensationis seu distributionis prefatorum bonorum reddituum seu proventuum reverendo patri domino priori pro tempore et conventui dicte domus cartusiensis perpetuis debeat temporibus remanere. Sic quod prefata bona cum omnibus suis fructibus et proventibus quolibet anno in relevandis ac sustentandis pauperum monasteriorum aut personarum necessitatibus potissime dicte domus cartusiensis si quinque et quamdiu ad sustentatarum personarum suarum proprie facultates non sufficerent secundum discretionem reverendi patris et prioris cartusiensis pro tempore. Et eorum cum quibus de monachis negocia tractare consueverit pro animabus patris et matris et sui ipsius domini Goswini atque parentum omnium distribui debeant et fideliter dispensari. Si vero prefatorum bonorum seu reddituum portiones in toto vel in parte vel redimi vel pro majori utilitate vendi contigerit, volebat dictus executor quod tunc cum illo precio statim alia bona seu redditus ad supramemorata ordinationis usus debeant comparari. Supplicans humiliter reverendo patri domino Guilhelmo priori cartusiensi¹⁾ et conventui domus ejusdem provincialiter (ib)idem congregatis quatenus hanc presentem ejus de supramemoratis bonis ordinationem sic declaratam grosse admittere acceptare et in ea contenta pro viribus suis et quantum ad eos in futurum pertinere posse fideliter adimplere et ad suos quorum effectus deducere dignarentur suis in hoc potissimum et suorum successorum conscientis providentis, ne circa eam vel in ea contenta in toto vel in parte sine suo videlicet prefati executoris expresso consensu et beneplacito aliquid omittatur alteretur aut quacumque occasione mutetur. Et preterea dictus dominus Goswinus executor, revocatis omnibus prioribus ordinationibus aliis per eum

¹⁾ R. P. D. Guillaume de Lamotte, prior der Grande Chartreuse. (1420—1437).

de bonis prefati patris sui factis, que huic presenti ordinationi quovis modo possent obviare, promisit sub voto sue religionis quod hanc prefatam suam ordinationem nunquam revocabit vel quantum ad suos effectus in aliqua sui parte mutabit, omnibus licentiis que contrarium sibi suffragari possent penitus renunciando. Ceterum ibidem et in continenti anno, die, mense et hora quibus supra reverendus in christo pater dominus Guilhelmus prior dicte domus majoris cartusiensis auctoritate capituli generalis, cujus se vices gerere asseruit super animum hanc premissam domini Goswini executoris approbando ordinationem confirmavit. In quam denique ordinationem sic ut prefertur approbatam confirmatam, prefatus dominus prior et conventus dicte domus cartusiensis provincialiter ut supra ibidem et conventualiter congregati grosse consentientes promiserunt eam in quantum eos aut suos in posterum successores quovis modo concernere poterit, sine ulla absque prefati domini Goswini expresso consensu exceptione, mutatione, intermissione vel dissimulatione inviolabiliter observare et fideliter adimplere de et super quibus omnibus et singulis premissis prefatus dominus Goswinus consensit, petiit et requisivit, voluitque fieri unum vel plura per me notarium publicum infrascriptum instrumentum vel instrumenta. Acta fuerunt hec in parvo claustro dicte domus cartusiensis, anno, mense die hora indictione et pontificatu quibus supra. Presentibus ibidem Claudio Ferrodi clerico Gebenne diocesis Johanne Scaramanda et Stephano Chanelli, parrochie sancte Petri de Cartusia testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et me Guillelmo Raiacen clerico de Montebusonis, Lugdunensis diocesis, publico imperiali auctoritate notario qui huic presenti ordinationi exsequtoris prenominati, approbationi, confirmationi, permissioni ceterisque premissis omnibus dum sicut prelatum es agerentur et fierent unacum prenominati testibus presens interfui, eaque omnia fieri vidi audivi recepi et in notam sumpsit.

Signum
van
den notaris.

ZEGEL VAN GOZEWIJN COMHAIR,
bisschop van Skálholt, gehecht aan een oorkonde
van 19 Febr. 1446 (bijlage IV). De aflatbrief van
30 Mei 1446, berustend in het archief van Kampen,
is ook voorzien van een zegel des bisschops, doch
aan de andere zijde geschonden. Mede aan de hand
hiervan kan het randschrift ontcijferd worden. Het
luit vermoedelijk: *S. Godsvini*
dei gratia ep̄ cect. Scalhottensis.

de qua presens publicum instrumentum extrahi per
alium scribi, grossari et in hanc publicam formam fide-
liter redigi feci, subscripsi manu propria et signo meo
publico rogatus et requisitus signavi in testimonium
omnium premissorum.

Staatsarchief te Hasselt (België); Chartreux
de Zeelhem, cartou No. 5, (met transfix d.d.
19 Febr. 1446. Zie bijlage IV).

BIJLAGE IV.

*Akte, waarbij Gozewijn Comhair, bisschop van
Scalholt op IJsland, nadere beschikkingen treft
aangaande de bestemming der door zijn vader
nagelaten goederen. 19 Febr. 1446. (Transfix
der oorkonde van 5 Aug. 1422 — bijlage III).*

Universis et singulis christi fidelibus, quos infra-
scripte nostre dispositionis et ordinationis seriem nosse
contigerit Godswinus divina permissione Scalotensis in
Islandia ecclesie indignus episcopus carthusiensis ordi-
nis, veritatis noticiam cum salute. Quem reservatam at-
que concessam nobis olim auctoritate generalis capituli
memorati nostri carthusiensis ordinis de redditibus fructi-
bus atque proventibus bonorum quorundam Gerardi
Komhair, pie memorie genitoris nostri in presenti nostre
ordinationis instrumento cui hec presens nostra littera
sigillo nostro sigillata est transfixa contentorum ac ali-
orum quorumcumque secundum eandem meam ordina-
tionem pro eisdem permutatorum seu etiam cum pecuniis
eorumdem receptis comparatorum disponendi et ordi-
nandi plenam et inviolabilem seu irrevocabilem habe-
mus licentiam et libertatem prout in prefata nostra
ordinatione dicti instrumenti plenius continetur. Ideo
de supramemoratorum bonorum annuis et perpetuis
fructibus atque proventibus quorum bonorum proprie-
tatem ad ipsam domum majorem carthusie secundum

supramemoratam nostram ordinationem olim transtulimus et eidem ascribi fecimus nostram in presentiam declarare ultimam voluntatem atque ad suum de cetero permansurum deducere volentes effectum, ordinamus, disponimus et inviolabiliter volumus observari in primis quod ipsi memorati annui redditus fructus atque proventus prefatorum bonorum que, postquam secundum sepedictam nostram ordinationem exonerata fuerint aut esse ac fuisse consteterit, debeant per reverendum patrem priorem pro tempore prefate domus majoris carthusie secundum formam in supramemorata nostra ordinatione expressam colligi, et sine aliqua diminutione nostro certo commissario postquam id semel requisierimus aut requiri fecerimus tocies quociens eundem nostrum commissarium pro ipsorum reddituum nondum facta in toto vel in parte solutione pergere aut transire oportuerit et tunc et deinceps omnibus et singulis annis usque ad cognitum finem primo vite nostre ac postmodum vite Ywani Komhair nostri consanguinei inclusive et non ulterius. Qui dictus Ywanus Theodericum pie memorie fratrem suum in nostro servicio ac cum eodem suo fratre omnia ejus fere bona lamentabiliter amisit si tamen id opus sic fore censuerimus et per nostras patentes litteras notum fecerimus a nobis seu altero nostrum in pios usus prout secundum forma supramemorata nostre ordinationis nobis aut alteri nostrum expedire videbitur dispensandi ac distribuendi, fideliter assignari. Statim vero post nostram et Ywani prefati vitam si tamen tam diu ipsum ut supra eorumdem reddituum usibus gaudere nos velle ac voluisse legitime constiterit, volumus ipsos memoratos redditus fructus atque proventus ad perpetuos de cetero usus et opus monasterii Beati Joannis Baptiste in Zeelhem prope Dyest dicti ordinis carthusiensis, leodiensis dyocesis, prime nostre professionis loci, aut illius seu illorum qui cum voluntate ac consensu dictorum prioris et conventus de Zeelhem presentium nostrarum litterarum conservator seu possessor conservationes seu possessores in futurum extiterit seu extiterint omnibus et

singulis in futurum annis absque aliqua sui diminutione, intermissione aut subtractione plenissime deservire. Quapropter prefatos reverendum patrem priorem et conventum dicte majoris domus Carthusie et eorum in perpetuum successores sub divini requirimus obtestatione ac terrore judicii, ut secundum eorum, que in prefata nostra ordinatione contenta sunt permissa, nostram hujusmodi de premissis redditibus fructibus atque proventibus ultimam ordinationem dispositionem et voluntatem fideliter et efficaciter exequantur, suarum in hoc potissimum et suorum in futurum memoratorum successorum conscientiarum pericula caucius evitantes aut saltem omnia prefata bona ac redditus jusque et proprietatem eorumdem ad opus prefatorum prioris et conventus dicte domus in Zeelhem transferant cum effectu omni dolo et fraude in suprascriptis quibuslibet et singulis articulis semotis penitus et exclusis, in quorum omnium premissorum testimonium veritatis presentes nostras litteras supramemorata nostre ordinationis instrumento transfixas nostri sigilli duximus appensione muniri, Datas in monasterio beati Johannis Baptiste in Zeelhem prope Dyest sepe dicto anno domini millesimo quadringentesimo quadragésimo sexto, nona decima mensis februarii.

(Zegel geschonden).

Staatsarchief te Hasselt (België), Chartreux de Zeelhem.

BIJLAGE V.

Afschrift¹⁾ van een bul van paus Bonifacius IX, gegeven 1401, 14 Mei. (Vaticaanisch Archief, Reg. Later. 93, fol. 97).

Bonifacius [etc.] . . . . . dilecto filio priori monasterii Sti Johannis Bte in Selem prope Dyest, ordinis

¹⁾ Mij welwillend medegedeeld door V. P. Dom Palémiou Bastin, algemeen archivaris van de orde der karthuizers.

cartusiensis, leodiensis diocesis, salutem . . . . . Sedes apostolica pia mater . . . . . sane pro parte dilectorum filiorum Goswini Cumhaer et Conradi dicti Momme, necnon cujusdam Lamberti, monachorum tui monasterii, nobis nuper exhibita petitio continebat, quod olim ipsi, antequam religionem intrarent, in juvenili aetate existentes, Goswinus videlicet et Conradus a venerabili fratre nostro Frederico Trajectensi [verzwegen is »episcopo«], cujus subditi erant, rogati propter guerras quas pro locis de Covoerde et de Rynensteyne Trajectensis dioc. et aliis diversis ex causis hinc inde pro tuitione jurium ecclesie Trajectensis, ac etiam in subsidium dilecti nobilis viri Wilhelmi ducis Gelriae, movebat, cum eodem episcopo se armante, armati equitarunt ac interfuerunt ubi pluries ab utraque parte homines lesi occisi mutilati et vulnerati fuerunt; ac etiam quadam vice, dum Brabantini contra ducem predictum exercitum congregarent, prefatus Lambertus unacum quodam alio deputatus fuit ad ducendum homines loci sui exercitui predicto, et deinde per hujusmodi exercitum ac gentes dicti ducis homicidia et mutilationes fuerunt hinc inde commissa, licet ipsi manualiter ad id non cooperarentur, ipseque Lambertus aliquotiens amicis suis qui cum aliis inimicitias habuerunt succurrit, vel pro sui parte discordia oriebantur, ubi aliqui laici vulnerati, non tamen occisi aut mutilati fuerunt; ac quadam vice dum quidam laicus in opido Daventriensi in cippo poni deberet, dictus Conradus tunc ibidem presens existens dixit eidem quod pedes in cippo poneret, qui postmodum extitit decollatus; et etiam Goswinus prefatus quadam vice, in castro ab inimicis circumvallato existens, quendam laicum cum quodam globo tonitruali sagittavit in crure, ignorans tamen quid ei propterea acciderit; et dum quidem iudex secularis tempore quo quendam reum ad mortem judicare deberet, a populo de quadam re, quam idem Goswinus, qui tunc astabat, clare non intellexit, interrogaret, ac populo: ita ita clamante, idem Goswinus summissa voce etiam similiter clamavit.

Cum autem, sicut eadem petitio subungebat, iidem Goswinus, Conradus et Lambertus, qui postmodum monasterium tuum sunt ingressi, deciderent ad omnes sacros ordines promoveri, et in eis perpetuo Altissimo famulari, pro parte ipsorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut providere eis super hoc de oportune dispensationis gratia dignaremur. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati discretioni tue per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus eosdem Goswinum, Conradum et Lambertum, si hec humiliter petierint, a reatu homicidiorum ac mutilationum hujusmodi et de omnibus aliis per eos premissorum occasione perpetratis, et tibi specificandis, que omnia presentibus haberi volumus pro sufficienter expressis ac specificis declaratis, absolvas auctoritate nostra hac vice dumtaxat in forma ecclesie consueta, injuncta inde ipsorum singulis pro modo culpe penitentia salutari. Et nichilominus cum eis ut ad omnes sacros ordines promoveri, et in eis ministrare libere et licite valeant, eadem auctoritate dispensas, ac aboleas omnem inhabilitatis et infamie maculam sive notam per eos premissorum occasione contractam, eosque quoad hoc in statum pristinum restituere procures. Constitutionibus apostolicis ac statutis et consuetudinibus tui monasterii hujusmodi et cartusiensis ordinis, et aliis contrariis non obstantibus quibuscumque . . . . .

Datum Rome apud S. Petrum II^a Idus Maii pontificatus nostri anno XII°.